

ЛНБ ім. В. Стефаника

00053741 (К)

2006
77
91392
І. САССЕНБАХ.

ІЛЮСТРОВАНА

СВЯТА ІНКВІЗИЦІЯ

ВІННІПЕГ, МАН. 1919.

Накладом „Руської Книгарні”

848—850 MAIN STREET. — — — —

WINNIPEG, MAN.

9345-626-3

ИИВ им. В. Суворова
АН УССР
2001726

ВСТУП.

Найтемніші картини в історії сьвіта суть ті, які описують фанатизм релігійний. Ані бажанє власти, ані жадна пристрасть ніколи не були до тої степені шкідливими і не позіставили по собі так смутних споминів. Наколи бажанє власти і хотіне суть в змозі приглушити людські чувства тільки у поодиноких індивідуах, фанатизм може заволодіти поглядами і ділами цілого народа. Він нищить всякі природні чувства, властиві кождому чоловікови: любов супружеска, родинна, материньска зникає за острим подувом того відразливого опутаня.

Найлішим сьвідоцтвом шкідливого впливу фанатизму є історія інквізиції, представляюча нам так смутну картину, яку собі трудно виобразити. На картині „варварських” середновічних часів заступниками Бога любви, а побіч них представителі сьвітських властей котрі користають з нагоди, щоби збогатити ся і свою власть розширити. При тім трудно розрізнити що було головним чинником: чи фанатизм і печатливість служити Богови, чи хотіне і бажанє земских посіlostей. Додатковою декорацією картини становлять огненні костри, темні вязниці, зруйновані дома, знаряди тортур, бичованє і тим подібні річи. Розносить ся неприємна вонь спалених тіл людских, змішана з випарами розкопанних гробів.

Католицька церков від давен давна називала себе одним віроісповіданєм, що провадить до спасеня, а зглядом других виказувала найвисшу нетолеранцію. Від свого основаня відзначала ся киданєм клятв на людей що інакше думали, навіть і таких, котрі тільки незначчо відступали від єї науки. Вже в перших столітях християньскої ери появляли ся відмінні погляди в річах віроісповіданя, а навіть самі наслідники апостолів чули ся змушені виступати проти ереси. Тоже отці церкви в перших трех столітях звертали ся

проти ереси. Полікарп на запитанє гностика*) Маргіяна чи не знає його, відповідає: „знаю тебе, єдинородний сину диявола.” Ігнатій називає еретиків отруйним зілем і звірятами в людській подобі. Юстин і Тертуліян бачили в науках еретиків тодішні підшепти диявола і т. д. Подібно до своїх попередників і пізнійші отці церкви провадили ся аж до теперішних часів. Переслідованє еретиків уважає ся за слушне і пожадане. Єсли тепер не палять на кострах то тільки тому, що не посідають до сего власти. Віддайте католицькій церкві єї давну власть, а побачите чудеса.

Католицька церков має ту прикмету що уважає за обовязок ширити свої догми поміж приклонників інших релігій, але скоро другі запускають ся в єї загороду, сейчас кричать „ратуй і лови.”

Папський престол, що узнає себе за осередок християнської віри і за таких уважаний всіми католиками, доперва в пізнійших часах дійшов до великого значіння. Особливо папа Николай I. розширив власть римского єпископа. Як довго церковна власть не була єще сконцентрована в Римі, так довго не було можливим рішучо і систематично виступати проти іновірців; можливим було тільки переслідования поодиноких осіб. Легко отже зрозуміти, що в границях громади церковної відступники бували карані і то в найдавніших часах, тим більше не можна заборонити жадній християнській громаді виключати тих членів з громади, котрі у всім були згідні з поглядом громади.

Інакше справа виглядала коли папа зістав головою єпископів і коли потрафив розпросторонити свій вплив також і на сьвітські власти. Прийшло до того в той спосіб що пануючі або через пересадну релігійність з власної волі узнавали висшість папів або були змушені до того своїми релігійно сфанатизованими підданими. За приклад першого може послужити між иньшими сьв. Людвик, а другого — Генрик IV. путник до Каноси. З заграбленєм папами сьвітської власти, та зійшла на звичайного наймита релігії. Що папа або його представителі розказали, мусіло бути випов-

---

*) Гностиками називали тих людей, котрі в перших віках християнства опирали свою науку на пізнаню Бога, а котрих відкидали від церкви.

нене без найменших застережень. Наколи сьвітська власть в той спосіб віддала ся на услуги духовної, тійже не перешкаджало нічого, щоб вийти з округа церковних кар. Осьмілили ся поступати дальше і вимусити без'услівний послух при помочи сьвітських кар. Постарались про се, щоби відступство було признане за злочин проти горожанських прав — що і осягнули.

Автор.

Сьвята Інквізиція.

Переслідуванє до кінця XII. столїтя.

Іспанський інквізитор Парамо, уважає що початок церковних судів належить шукати єще в раю. Після него Бог Отець є першим інквізитором, а засуд Його на Адама і Єву мав послужити за взір для пізнійших інквізиторів. Ганьбляча одежа в яку убірано в пізнійших часах єретиків, мала пригадувати зьвірячу шкіру якою прикривали себе перші родителі, а конфіскаата майна мала означати вигнанняє з раю. Генеологічне дерево інквізиції, допроваджає він аж до Івана Хрестителя, приписуючу ту гідність Мойсейови, королеви Давидови і другим.

Другі писателі не заходять аж та далеко, вдоволяючи ся заледви пізнійшими апостолами. Що ті послідні були проти єретиків, згадалисьмо вже перед тим, як також і про отців церкви в перших столїтях.

Не можна однак се ще уважати за переслідуванє єреси, бо властиво всегда правдиві християне були переслідувані. По недовгім часі коли римський цїсар Константин підніє християнську релігію до гідности релігії державної (300 літ по рожд. Христа) розпочали ся переслідуваня Жидів єретиків і визнаців давних божків. Перехід з віри християнської на жидівську був караний; руйновано церкви Арян*) і Донатистів, заборонено їм сходити ся, єпископи їх зістали прогнані а письма спалені. Що Константин попірав християнську церкву не з релігійного переконаня, але тільки з політичного згляду, найліпше доводить сей факт, що доперва на короткий час перед смертю (337 р.) казав себе охрестити.

*) Визнаві Ария з Александрії — Ариане — не вірили що Христос є рівний Богу Отцю, бачили тільки в нїм подобіє Бога.

Хрещене отримав він з рук арянського єпископа Евзебія, хотя виступав він проти тої секти. В році 382 римський цісар Теодозій видав право проти Маніхеїв що змішали вірування східні з християнськими. На основі того права чекала їх утрата житя і конфіската маєтку на користь держави. Удержувано шпіонів для викритя тих, котрі хоронили ся перед переслідованем.

Перше страченє єретиків, в котрім клер брав безпосередну участь, мало місце відай у Трискивіліянів в 385 році, відбуло ся на німецькій землі в Тревірі. Таким робом Тревір вславив ся вже далеко вчаснійше, заки сьвята одіж доказала великих чудес і впровадила в подив цілий сьвіт, не тільки через ті чудеса о скілько через товпи вандруючих там путників.

Від того часу аж до кінця XI столітя напотикаємо всюда поменші переслідованя єретиків. Кождий єпископ користав зі своєї власти, щоби тільки побільшити їх підозріне. Особливо зросла сила духовенства; вплив його на люд був неограничений та і сьвітські пани дійшли до переконаня, що їх полученє ся з клером не остане без користи.

Князі надавали їм один привілеї за другим, а що попи ніколи не погорджають земскими добрами, отже річ природна що они степенно приходили до посіданя великих богацтв, а рівночасно до що раз сильнійшої сьвітської власти. Єпископи і старші чини стали ся сьвітскими князями.

Задля посіданя сьвітської власти духовенство покориствовувалось подвійно збруєю зглядом своїх противничів. Получило меч духовний зі сьвітским і потрафило досконало володіти ним. Звичайно говорить ся; чим дальше в ліс, тим більше дров отже подібно росла сила клеру. Переконанє о висшости римского папи над всіми князями землі змагало ся що раз більше; найвисшого значіня досягло за Григорія VII. і Інокентія III. Захованє папи зглядом постійних князів і люду не виплило цілковито з хвилевого гумору одного з володітелів римської столиці але з пляну систематичного діланя. Хотяй клер володів майже всею сьвітською властью, однак найбільша його сила полягала в духовних средствах. Сі послідні вимагали, щоби поспільство добровільно їм підлягало.

Церковна баніція себто екскомуніка після значіня церкви є урочисте виключене з церковної громади, получене з виклятем. Екскомунікований мусить зірвати всякі зносини з церквою, не може брати участи в богослуженях, приймати причастия, мати християнський похорон і т. д. Для релігійних осіб було се страшною карою, відбували они найтяжші покути і уполсідженя, щоби тільки вернути до церкви. Найстрашнійше було се, що баніція церковна в середних віках мала велике і сьвітске значіне. Обтяжений баніцією тратив право горожаньства; не міг займати жадного публичного уряду і тратив всякі приналежні йому права. Вітцєви відбирано діти, урядникови уряд а князєви його достоїнство. Тому що задля екскомуніки князі тратили послух своїх підданих, папа покористовував ся великим впливом на них, міг їх нагинати до своєї волі, словом казав їм танцювати, як він загравав.

Папи уміли удатно розбудити ненависть люду зглядом екскомунікованого князя і підбурювати його. Щоби вимогти послух мали они єще сильнійше средство а головно клятву (інтердикт), котра забороняла всі відярави релігійні в цілім краю, або в котрійсь його части.

В році 1073 засїв на папскім престолі Гільдебранд, котрий назвав себе Григорієм III. Від него зачинає ся нова доба історії церкви. Рим станув на найвисшім степені своєї могутности. Князі дрожали перед клятвою і заховували ся дуже покірно. Престоли сьвіцкі мали таке значіне, яке потрібне було папі, князі знову підношено або знижуване після вподоби. Вже попередно папи а особливо Сильвестер II., вказували на конечність освободженя сьвятої землі, Палєстини від Турків.

Мимо незгідности яка була в західних краях, Григорій VII. постановив в 1074 р. урядити хрестоносну виправу проти Турків. Смерть перешкодила йому в здійсненю того наміру а наслідник його Урбан II. оголосив в 1095 р. се рішенє в Clermont (у Франції) на церковнім зібраню. Старання папи зістали увінчані ненадійною вдачою. Розпочали ся повні пригод воєнні виправи до східних земель — походи хрестоносні. Ті походи предприняті в імени віри, проти іновірців, трєвали два столітя. Нищили они не тільки ті землі,

котрими переходили, але і ті, з котрих виходили, при тій знатне число людей лишило своє занятє щоби шукати пригод. З тих виправ зросла в значній мірі ненависть до єретиків.

Если кат. церква була в змозі виступати проти народів, тим легше прийшло ся їй нападати на єретиків в християнських краях. Вже і таке лучало ся, що папа жадав під присягою від князя, щоби в своїх посілостях не тримав єретиків.

По смерті Адрияна IV. (7 вересня 1159 р.) наступили подвійні вибори. Італійці були тоді поділені на сторонництва. Проти цісарської партії стояло сторонництво протеговане Францією. Оба сторонництва старали ся осадити вибраного свого чоловіка на папскім престолі. Сторонництво цісарське поспирало Віктора IV., противники знову Александра III. Сей послідний був змушений опустити Рим і удав ся до Франції. Тут зістав прийнятий Людвіком VII. і Генриком II. з Англії з великим почестями, що сильно вдовольяло божого намісника.

Папа Александер III. хотя узнаний за папу Францією, знайшов ся в самім огниску єреси. Полуднева Франція з давен давна була податним ґрунтом для єреси. Вчаснійше розвинуло ся тут рухливе, умислове житє. Погранична людність північної Іспанії і північної Італії тоже значно відступила від засад католицької церкви. Хотя Александер мав багато клопоту з противниками, щоби утримати ся на становиську не забув однак і про єресь. В 1162 р. скликав він синод до Montpellier (у Франції) і наказав так князям як і народом спротивляти ся такому поступованю зглядом єретиків, яке він узнасть за відповідне. Синод постановив що кождий князь, котрий відмовить виміреня кари увязненому єретикови в обсягу його посілостей, зістане узнаний за єретика. Не треба вже додавати, що ескемуніка спаде на єретиків і їх оборонців.

Але папа не вдовольяв ся ескемунікою єретиків, їх сторонників і оборонців. Освідчив, що всі приватні зобовязання зглядом єретиків суть не важні. Заохочував до ружія аби винищити єретиків і обіщовав відпущеня гріхів тим, котрі би пішли проти них. Жадав, щоби папи підчиняли своїх

підданих єретиків в невольників і забирали їм майно. Тим знову всім, котрі підуть проти єретиків обіцяв папа всілякі уласкавлення привілеї, відпусти, подібно як хрестоносцям.

В році 1163 відбув ся з'їзд в Tours, в котрім окрім папи брало участь 17 кардиналів, 124 єпископів, 414 ігуменів і множество попів і світських осіб. Се були властиво уродини інквізиційного переслідованя єретиків; до сего часу карано явних єретиків, а тепер постановлено шпіонувати критих.

За наслідника Александра, Луки II., відбув ся синод в 1184 р. в Вероні (Італії) в присутности німецького цїсаря Фридерика Барбароси. Синод сей є визначним в діях інквізиції. Єпископам припоручено слїдити за єресню. Fleury, (Француз), уважає сей синод за властивий початок інквізиції. То тверджене має багато рації; однак не годить ся прийняти один рік за еру повстаня інквізиції.

Змій, званий інквізицією, розвивав ся в так винятковий спосіб що трудно є докладно означити властивий єї початок. Рівночасно наради в Tours, синод в Вероні, як і заінтересоване ся справами інквізиційними „побожними” Домініканами, можна уважати за початок інквізиції.

Чесні отці зібрані на синод в Вероні, рішили що на катарів і на милостинці в Lyon, взагалі на всіх єретиків повинна бути наложена банїція. Повинні бути екскомуніковані тоже всі ті, котрі без дозволу публично проповідують або ширять блуди, назначуючи инакше чим римска церков в питаннях причастія, хрещеня, відпущеня гріхів і т. и. Подібно повинні підлягати карі і оборонці єреси. Дальше зістало рішене: єретик духовний з початку повинен бути усунений з духовного званя а єсли не відкличе, має бути відданий в руки світської власти; єретик світський, котрий не відкличе, підлягає світській власти для виміреня карі.

Підозрілі, котрі не старають ся очистити перед єпископом, уважані суть за явних єретиків. Єсли хтось, вирікши ся своєї єреси, а знову до неї повертає, то з ласки вільно йому буде по раз другий відкликати, єсли однак сего не вчинить, відданий зістане світській власти.

Маєток осуджених попів переходить на власність тої церкви, при котрій він сповняв свій уряд. Той де-

крет проти єретиків повинен бути все як новий, оголошуваний єпископами при всіх церковних празниках і взагалі все, коли тільки трафить ся нагода. Ті єпископи, котріби тоє занедбували зістануть відсунені від духовної служби на три роки. Дальше рішенє звучить так: „Ідучи за радою єпископів і за згодою цїсара і панів його двору додаємо, що кождий єпископ, сам у своїй особі або тоже за посередництвом свого архидякона або иншого відповідного заступника — найменше раз до року очистить ті часті свої дієцезії, в котрих мешкає найбільше єретиків після поданих відомостей. Хто не очистить ся з підозріння або верне до єреси, той зістане укараний єпископом після відповідних прав.”

Дальше: “Сьвітска власть всякого рода вельможі, губернатори, конзулі, судії, і тим подібні, мають приречи під присягою, під загроженєм утрати своїх урядів і гідности, що будуть застосовувати до єретиків всі права і кари. Всі оборонці зістануть напаятновані аж до смерти, позбавлені чести і не будуть могли виконувати жадних чинностей, ані бути посередником або сьвідками.”

Таким робом за згодою німецького цїсара Фридриха Барбароси сьвітські уряди були обовязані стати ся наймитами духовеньства. Без того інквізиция не була би осягнула так великої могутности.

Рішенє вероньсного синоду було оголошене в Арагонії, провінції іспанській за старанєм папского легата Григорія St. Angiolo. Альфонс II. з Арагонії, властитель земель положених на північ від Піренеїв, видав 1194 р. розказ: видалити всіх Вальденсів, милостинців з Lyon, (Франция) і всіх иньших єретиків. Рівночасно заборонив він всім підданам давати поміч вигнаньцям під карою утрати майна або подібно карати як за образу маєстату. Речинець видаленя єретиків був назначений до 1 листопада: коли по укінченю того речинця найде ся еще який єретик, то вільно знущати ся над ним, щоби тільки не забити його або не скалічити. Pedro III. син вище згаданого короля, повторив той розказ в три роки пізнійше.

В тім часі в Англії тоже вже переслїдувано єретиків. В 1160 р. на нараднім соборі в Oxford згадано о наверта-

ню еретиків. Тих, котрі не хотіли навертати ся переконувано сьвітским гнетом. Щоби їх ліпше пізнати пришікано їм чоло горячим желізом. Роздягнених до половини гонено по улицах і бито різками. Ніхто не мав права дати їм поживи або схорониско. Той знак випалений на чолі уповажнѣвав кожного безкарно знущати ся над напѣятованим. Дім, в котрім еретики затримали ся мусів бути збурений а знаряди уживані ними спалені. Один піп з одушевленєм описує: була се зима коли гонено тих нещасливих, мороз був незвичайно сильний, мимо сего ніхто їх не прийняв до дому і ті неприятелі римської церкви гинули з зимна і голоду під голим небом. Якаж то християнська любов повіває з подібних слів божого слуги.

Видимо отже до чого фанатизм доводить людей, хотя все тоє є єще нічим в порівнаню з пізнійшими богатирскими чинами.

Дальші переслідуваня аж до часу, коли Домінікани взяли інквізицію у свої руки.

Іннокентий III. один із найзнаменитших папів осів на папскім престолі 8. січня 1198 р. в 37 році життя. Хотів він визволити ся цілковито з під впливу, який 2-ий цісар німецький мав до того часу в Римі і сейчас в день свого вибору змусів цісарских префектів в Римі до зложеня пошани. Начальники іменовані цісарем зістали з повсюка усунені. Що раз то нові землі здобував той папа для держави церковної.

Іннокентий був приклонником монастирів вже існуючих і установив багато нових. Він зрозумів, що сила римської столиці буде зростати при помочи без'услівно послушного війська.

В 1203 р. Іннокентий припоручив двом монахам кистерсам, Петрови з Chateauneuf і Рудольфови з монастира Frontfroite в нарбоньській Галі виступити проти секти Альбігензів*). Тамошні духовні князі отримали остре

---

*) Альбігензи — секта в полудневих провінціях Франції так названо від міста Альби.

припоручене, щоби прийняти папських послів з найбільшою гідністю і помагати їм в їх підприємстві о скільки змога. То само бажане відносило ся і до світських магнатів, котрим тоже наказано помагати двом братчикам карати еретиків і проганяти їх з краю.

Слідуючого року папа іменував двох згаданих братчиків на папських легатів а тоже і опата Арнольда з Cîteau ставляючи їх цілком незалежними від єпископів. В помінаційній буллі до опата висказав ся, що рішив віддати справу нищення ереси законowi Кістерсів. Розказав опатови підприємяти всі можливі средства до навернення еретиків на католицьку віру, а тих, котрі не хотіли би тому підчинятися, казав по екскомуніді віддати в руки світської влади, для вимірення кари. Три братчики навернули дуже мале число еретиків. Арнольд скликав в 1206 р. часть свого закону, щоб порадити ся над дальшим переслідуванем еретиків. В тій нараді взяли уділ два Іспанці, котрі вславили ся відтак своєю ревністю в наверненю. Се був єпископ з Осми і Домінік де Гузман пізнійший св. Домінік, титулярний парох катедрі св. Августина і заступник ігумена тої катедрі. Сей послідний по повороті єпископа дістав дозвол позістати у Франції, щоб навертати еретиків. Був він там до 1215 року а відтак разом з єпископом з Тульози пішов до Риму.

Петра з Chateauneuf зненавиджено за його виступи та що за се він мало не переплатив житєм 15 січня 1209 р. Побожні католики обурили ся за се дуже і помогли Арнольдови зміцнити його становиско. Він припоручив Домінікови і дваццяти монахам оголосити хрестоносну виправу проти еретиків і обіцяв відпуст тим, хто возьме уділ у війні.

Хрестоносне військо, зібране проти відступників, числило більш 100 тисяч людей з єпископом на чолі. Була то банда розбишак, котрі брали уділ в поході будь то з охоти до грабежи, будь-то в ціли одержання церковної ласки. В якім степені розбіглась банда розбишак, доводить судьба міста Beziers. “Не щадилисьмо жадного стану, ні пола, ні віку. Дваццять тисяч голов скотило ся від наших мечів, зрабовалисьмо і спалилисьмо ціле місто. Дивно розярив

нас той суд Божий.” Так доносив Арнольд папі. Аж в 1226 році, удало ся зломити упір еретиків.

На рік перед смертю в 1215 р. скликав Іннокентій собор до Лятерану, на котрім докладно обговорено прогнане еретиків. Участь брав також і сьв. Домінік і представив свій проєкт папі, аби установити такий духовний чин, котрого задачею було-б навертати еретиків. Іннокентій згодив ся на се і післав його знова до Тулюзи (Франція), щоби для нового чину виробив дозволені церквою права. Коли слідуячого року повернув до Риму наслідник Іннокентого Гонорій III. затвердив той чин 22 грудня 1216 р. Цілею закона було навертати еретиків. Справи іквізиційні належали ще до єпископів і поступенно з бігом часу переходили в руки Домініканів.

Переслідоване еретиків в полудневій Франції не мало пожаданих успіхів. Папа відкликав своїх делегатів, приписуючи їм нехайство, а на їх місце вислав кардинала Романа. Той легат змусив короля Людвика VIII. щоби станув на чолі хрестоносного війська і виступив проти панів, котрі спомогали еретиків. Тим часом король помер, а в недовзі по нім і папа. Наслідником короля зістав його син Людвик IX. святий, а наступником папи Григорій IX.

Новий папа був ревним приклонником сьв. Домініка. Інтересував ся дуже інквізицією і старав ся дати єї сильну основу. Людвик IX. не без причин зістав піднесений до гідности сьвятого, бо заслужив собі на той титул переслідованем еретиків.

Новому легатови папському посольство повело ся ліпше чим його попередникам. Двайцятьлітна війна так знищила край, що і князі і люд бажали спокою. Такий настрій і побожні наміри Людвика були на руку легатови, навіть граф з Тулюзи, котрий доси сильно попирав еретиків, осьвідчив готовість виганяти їх зі своїх посіlostий.

В 1229 р. зістав скликаний собор до Тулюзи під протекторатом папського легата. Рішення, які тоді запали зглядом еретиків були справді ті самі, які постановив веронський і лятеранський собор. Наказано єпископам знову вязнити еретиків і в ріжних місцевостях мати довірочних людей, котрі під присягою зобов'язуть ся доносити о відступниках.

Всі хлопці від 14-го року жита і всі дівчата від 12-го року муіли присягати що позістануть вірні католицкій вірі і видавати будуть єретиків в руки ьласти. Та присяга муіла повторювати ся що два роки. Хто відмовить присяги, буде підозрілий о єресь, тоже і той хто що найменше три рази в році не буде ся сповідати і причащати. При тім закавано Ляіком читати Сьвяте Письмо на рідній мові.

В Іспанії старав ся папа тоже виступати проти єретиків. В листі (breve) з дня 16 червня 1205 р. дозволив королеви Арагонії Педро, привластити собі всі землі, забрані відступникам. Власність єретиків належала до церкви і тому король не міг розпоряджати ся тоюж після любоволі. Також робив папа закиди кастилійському королеви за те, що той обдарив ласкою декотрих Жидів і Маврів.

Під кінець тої доби, Німеччина була тоже місцем переслідуваня єретиків. В році 1209 єпископ зі Страсбургта товаришив німецькому цісареві Оттови IV. в подорожи до Риму. Єпископови придано кілька братчиків, як інквізиторів в його диєцезії.

Се товариство перебуваючи заледви 3 літа в краю, датна до єреси понеже часто сходила ся з людьми дооколиспалило 80 Вальденсів. Людність Альзачії була дуже почними де перебували єретики. Увязнено тоді 500 єретиків і виточено їм процес. Єпископ настрашений також великою цифрою, видав розказ, щоби не обходитись надто остро з вязнями. Монахам удало ся навернути невелике число єретиків. Однак 80 осіб, між котрими було 23 женщин і 13 духовних позістали вірними свому переконаню і зістали спалені на приказ тодішнього сьвятого отця-ппи. Кинено їх до льоху, де був розложений огонь. Половина маєтку їх перейшла на власність закону Домініканів, а половина до сьвіцких властей.

Яко подає хроніка Домініка з Кольмару в р. 1215 знову спалено єретиків. В слідуючих роках уряджено на них облави в Thuryan. В тім часі припадають тоже переслідованя хлопів у східній Франції, котрі заховали цілковиту незалежність і не хотіли піддати ся ані державному військови, ані попам. Григорій IX. оголосив проти них хрестоносну вищраву.

Переїдїм тепер до церковної держави. Легко додумати ся, що тут були ріжнородні погляди що до віри, понеже богате і розпусне жите панского двора і єпископів надто кидало ся в очи людности.

Поступованє таке, будучи в такій суперечности з християньскою наукою, казало багато додумуватись і для того секта Патарені, що виступила проти сьвітської церкви, мала велике поважанє. Річ природна що Іннокентий IV. котрий так ревно переслїдував єретиків в інших краях, не кормив і їх у себе хлїбом і медом. Незнаний літописець тодішних часів, як наочний сьвідок, так оповідає о поступованю Іннокентія у своїх землях: В десятиім році свого понтифікату, наш найсьвятїйший отець опустив місто (Рим) і удав ся до Viterbo, де людність приняла його з великою радостию і поважанєм.

Зараз предприняв він средства проти Патаренів, котрими було переновнене ціле місто Viterbo. Зі встидом треба було признати, що єретики були під самим носом Риму в обсягу посїлостей Петра; далоб ся тут навести слова зі Сьвятого Письма: Витягни перше полїно з ока твого, а потому скалку з ока брата твого. Патарени однак повідомлені про прибутє папи, ратували ся утечею. Папа прикликав до себе єпископа і духовенство мїйске і розказав чинити острі пошукування.

Доми переслїдованих Патаренів зістали зрівнані з землею, їх маєток забраний в користь ряду, пильно слїджено за найменше укритою власностию. Відтак на загальнім зібраню духовенства і люду папа оголосив слїдуючий декрет: „Кождий єретик, а головно кождий Патарен, котрого найдуть в посїлостях сьв. Петра, зістане невідклично схоплений і відданий в сьвітські руки для виміреня справедливости після найострійших прав. Його власність зістане поділена на три части: одна часть дістане ся тому, хто притримає єретика; друга судови, котрий видав засуд; трета для загального ужитку. Дім єретика зістане зруйнований так, щоби не можна було його відбудувати, місце знову се має бути замінене на гноєвиско. Хто окаже ся приятелем єретика, тому забере ся четверту часть його маєтку на користь держави. Хто по раз другий ~~любовнить~~ таке переступство,

ALL Volumes
2061726

той мусить опускати край. Протектор ереси не має права оскаржувати ся, може бути однак оскарженим через кого небудь другого. Анї рицар, ні адвокат, ні судия не може йому чинити жадні услуги під загрозою утрати займленого уряду. Жаден духовний не може вставляти ся за ним, анї прийняти жадного дару. Кождий уникає їх як цілковито виключених.”

Так поступав намісник Бога любови і таке поступоване було уважане за загальне право. Право тоє читано кождому горожанинови рік-річно при чім мусів він присягати послух.

За Григорія IX. Альбігензи розмножили ся в цілій північній Італії аж до Риму, хотя згинуло вже їх багато тисяч на кострах, однак не удало ся стримати їх науки. З тої причини Григорій IX. видав в 1231 р. буллю проти єретиків, котрі заострили єще більше права доти видані.

Сенатор Аннібаль, що провадив сьвітські справи в Римі враз з другими членами ряду, видав тоже права проти відступників для приподобаня ся свому настоятелеви папі. Ті права наказували сенаторови римському вязнити єретиків а головно тих, котрих відкрили інквізитори Апостольскої Столиці або инші католики і карати по вісьмох днях після засуду.

Григорій IX. післав той розказ враз зі своїм митрополиту в Медиолянї і другим єпископам, щоби виконали його з цілою докладністю. Цісар Фридрих II. відновив тоже своє розпорядженє, що тикало ся єретиків а головно право проти безбожників. Они мали бути карані або огневою смертю або завдяки уласкавленя єпископа відтинанем язика, щоби не могли говорити проти науки церкви.

Інквізиция у Франції.

Домінікани поволі обняли всі інквізиційні справи. Першою точкою закона було навертати єретиків. Домінікани не були придавані єпископам до помочи. Понеже єпископи мали право, щоби делегати їх заступали, то задля безнастанного заступства єпископів Домінікани провадили уряду інквізиторів.

В 1234 році трафляємо на двох Домініканів інквізиторів, що провадили своє діло в Тулюзі. Наложено покуту на багато людей, що викликало обуренє і обох інквізиторів вигнано з міста, в котрім перебували не цілий рік. Григорій IX. великий протектор Домініканів видав в 1235 р. виразний розказ прилученя знову до церкви декотрих міст зайнятих єретиками або підозрілими. Вже всюди тепер находимо пошів по більшій часті членів товаришів законних зайнятих справами інквізиції. Однак Іннокентій IV. повірив інквізиційні справи цілковито Домініканьському законнови в році 1248 і в breve до Домініка Rajmunda з Pennafort освідчив, що рішив віддати справи винищення єретиків спеціяльно тому законнови. Приглянув ся він добре пожиточній діяльності закона, котрого начеб саме провидіне призначло до сеї ціли.

На місце тих двох Домініканів вигнаних з Тулюзи в 1235 р. прийшли в недовзі другі. До одного з них вислав папа Григорій IX. лист, в котрім досконало уявляє ся доброта намісника Христа: „Понеже з обовязку — пише він — щ) тяжить на нас, повиннисьмо викинути ті каменні ідоли з Божого царства і поборювали після наших сил ті дикі звірята, то віддаємо в твої руки меч слова Божого. Поступай після слів пророка і не тримай меча осушеного з крови, але загітій ревностію до католицької віри, маєш напасти сей час „Фінею” се стухле гніздо єретицке. Слїди уважно за єретиками, їх прихильниками і оборонцями і карай тих, котрих після повисше данїх всказівок узнаєш за виноватих. Застосовуй ся до каноту і розпоряджень, які видалисьмо для постраху єретиків і там де потреба уживай сьвітської помочи.”

На бажанє Людвика Сьвятого, Александер IV. назначив генеральних інквізиторів на ціле королівство, меже иншими начальника Домініканів і гвардіяна Францішканів в Парижи. Тепер вже у всіх провінціях Франції видимо трибунали інквізиційні при повній праці.

Скоро тільки повстали ті інквізиційні трибунали, почали они вміщувати ся до всего і виволікати перед суд такі переступства, котрі не мали нічого спільного з вірою. Задля того наступник Людвика Сьвятого, Филип Гарний, був

змушений в р. 1302 видати розпорядженє, щоби інквізитори шильовали тільки своїх справ і не зачіпали о сьвітске судівництво для видобути грошей від підданих. Побачимо далше, що і в других краях інквізитори старали ся втягати під власть судову ріжного рода переступства щоби

Іван Кальвін, Швайцарський Реформатор.

тільки вимусити кару і побільшити свої доходи. О поступованю суду віри в Тулюзі, позістала книга з засудами, яка подає дуже цінні відомости о діяльності трибуналу. Кождий засуд є власноручно підписаний що найменше одним судиею і затверджений урядовою печатню. Перший засуд має дату першої неділі весни 1308 р. другий є з кінця 1322 року.

“Загальне ширене віри” як називано масове суджене еретиків, відбувало ся або в головній мійській церкві або на площі, щоби публіка мала нагоду бути присутною. Державні і громадянні власти мусіли мати своїх представителів, котрі присягали на віру в Христа і католицьку церкву, як тоже і на се, що будуть боронити Христа і церкви зі всіх сил своїх, будуть переслідувати і вязнити еретиків разом з їх помічниками і оборонцями, оскаржати їх перед церквою і інквізиторами і доставляти їх до власти митрополита. Єсли не міг особисто бути на торжестві, посилав свого заступника. Мав він бути нейтральним; зборонено йому було впливати на справу.

По виконаню присяги генеральної інквізиції кидали ерескомуніку на тих, котрі отверто або потайки ділали проти тоїж. Наступала проповідь а відтак суд на еретиків. Кари які визначувано були: палене, замуrowане живцем, бичоване, конфіскація маєтку, ношене ганьблячих знаків і т. п. Накладано тоже яко обовязок шпіонувати еретиків. При тім інквізитори заховали собі право добровільного лагодження або заострення кари.

Осуджених на спалене віддавано в сьвітську власть для виповнення засуду. Палене відбувало ся того самого дня або кілька день пізнійше. Сьвітська власть цілковито не старалася доходити справедливости засуду, она сповняла роботу ката, мусіла слухати без застережень, а наколи не хотіла піддати ся, була до сего приневолена церковними карами. Котрим дорогою ласки назначено доживотну вязницю, ті оставали під опікою інквізиторів, що були властителями добре стережених тюрем.

Найогиднійшою в тих засудах є облуда, уживане таких слів як лагідність, ласка, милосердіє, тоді коли належало б ся скорше сказати: брак серця, пристрасть, переслідоване і жорстокість. За приклад і возьмім засуд виданий 23 цвѣтня 1312 р. на 87 осіб: „Перечитано їм і повторено на їх рідній мові, як тяжкого і каригідного злочину допустились.”

„Приведено вас нині на се місце, щоби сьте прийняли вашу покуту і вислухали з уст наших остаточний засуд. Ви є як самі кажете ті що бажаєте вернути ся на лоно пепсколюбимої одинокої церкви, бажаєте публично відприсягнути

всяку єресь і спільність з єретиками і їх вірою і богослуження, з їх ласками, упертостію і злобою. Будете слюбувати, що станете тримати ся і боронити одной правдивой релігії, вишукувати єретиків і доносити, де укривають ся. Присягнете, що на будуче будете всегда послушними і підвладними церковним і нашим правам. Під тими застереженнями і услів'ями просите в належній покорі о увільнене вас від клятви, яка повисла над вами задля поповнених блудів. Если вам буде справді дозволено повернути на лоно церкви і дотримати того що уважалисьмо за добре вложити вам тут, то ми маючи перед своїми очима сьвяте Євангеліє, як перед лицем Бога приймаємо справедливість за міру нашого засуду.”

Палене Вірних Христіян Інквізиторами.

Якеж закінчене було тих лагідних слівець? — “Яко судії того трибуналу і яко ідучі за радою побожних мужів, що знають церковне і горожанське право засуджуємо вас,

як ту написано на доживотне замурованє, щобисьте відбули спасенну покуту, їдючи хлїб в журбі а мішаючи ваш напій зі слезами.”

Злагодженє засуду на таку кару, полягало найчастійше на вповненю простої заповіді любови ближнього. Щоби стягнути на себе шімсту інквізиційного трибуналу, вистарчило подати лише кавалок хлїба утікаючому єретикови.

Переслідованя які були у Франції, досягали переважно мешканців полудневих провінцій. Найбільше потерпіли Вальдензи, що замешкували альпейські долини. Границя не становила тут жадної перешкоди. Переслідованя ширили ся не тільки на землях французских, але на сабавдских і шімонских.

Секту Вальдензів заложив, як то кажуть в році 1170. Петро Вальденз. Вальдензи відкинули сьвяченє пошів, по-неже після їх поглядів, кождий мав право голосити Слово Боже. Цїлком природно, що там обурили проти себе фахових пошів. Дальше відкидали они почитанє присьвяченє тайнам (гостії), почесть образів, молитви до сьвятих, науку о чистилищи і оперті на тімже молебенї. Переступства їх полягали отже на тім, що виступали проти декотрих догматів, котрі по части і днесь відкидує дуже богато правовірних християн.

Наглячі проби навертаня мешканців гір не були так легкою річею як переслідованє мешканців долин. Вже в початках XIV. столїтя вислано там інквізиторів зі зброєю в руках і на якийсь час настав спокій. Калікст III. в році 1457 уважавнив інквізитор до оголошеня і урядженя хрестоносної виправи проти Вальдензів. Виступали проти них і за слїдуючих папів.

Найперше післано чернців, котрі мали силою навертати єретиків. Даремні однак були ті стараня, як рівно-ж без вислїдку були виступи з оружєм. Мешканці долин утікли в гори і боронили ся по геройски, тільки де-не-де піймано єретиків, котрі мусїли відприсягнути ся своїх гріхів. Князь сабавдский бачучи, що підприємтя їх не мають ніякого вислїду, відослав домів папского легата завязав мир з Вальдензами.

Легат удав ся за французску границу і казав стратити 18 Вальдензів. Опісля пішов зі своєю бандою в долину Freyssinieres і Val Louise. Жителі не маючи сили ставити опору двацять разів сильнішому неприятелеви, опустили свої убогі домівки і укрили ся в горах Val Louise. Туди они втікли зі старцями, дітьми, і гонячи скот перед собою, з трудом дістали ся на недоступні 6000 стіп високі верховини. Там находила ся величезна печера, до котрої вхід був знаний тільки втаємниченим. Тут они схоронили ся. Вхід затарасували відломами скал. Здавалосьь, що всякий приступ був неможливий. Мимо того нападники трафіли і тут. Тих, котрі хотіли ставити опір, кидано в пронасть. Богато завзятійших вчинило те саме добровільно. Нападники розвели при вході до печари великий огонь. Ті що позістали в печері дусили ся від диму, а хто хотів утікати, гинув в полеміни, або зістав скинений в провал оборонцями віри. Коли загаше но огонь, в печарі найдено 400 дитинячих трушів. Майже 3000 жителів Val Louise зістали в той спосіб замучені.

Мешканці Freyssinieres кілька разів ставили громадний опір своїм гонителям і позістали вірними своїм поглядам. В році 1498 жителі тої днини звернули ся до короля Людвика XII. зі скаргою. Король визначив комісію, щоби переконала ся про поступки інквізиції зглядом Вальдензів. Комісія та признала скаргам рацию і відкинула всі засуди, які запали на Вальдензів. Король затвердив се. Папа Александер IV. Боргія видав розказ щоби духовенство піддало ся королівским розпорядженням, однак рівночасно вимагав він від Вальдензів, щоби повернули до римскої церкви. За то дав їм відпущене (абсолюцію) всіх поповнених провин, як: опуканьство, лихва, крадіж, сьвятотацтво, невірність супружеска, отруте і т. п. Як раз сей папа, що сам досьвідчив таких гріхів своїм житем, мірив жите єретиків, котрі відзначали ся взоровою моральностию.

В Провансалії (полудневій Франції) Вальдензи поселили ся з кінцем XIII. Довгий час они крили ся старанно і вийшли на яв доперва в початках реформації. Тому то зараз стягнули на себе переслідоване римскої церкви. Вислано проти них інквізиторів, з котрих один Jan de Rome через 10 літ не уставав в повненю страшних злочинів. Спра

ви зайшли так далеко, що король був змушений його увязнити. Однак діяльність розпочата тим інквізитором тревала дальше і єпископи увязнили багато Вальдензів. При тій нагоді зважено, що головною осадою Вальдензів є Піємонт і роблено договори з туриньским митрополитом. Сей написав, щоби на разі втримати ся від переслідувань, заки він не вгляне в справу. Тоді єпископ з Savallon відповів, що вже осуджено 30 вязнів на спаленє живцем. Одних спалено, другі погинули в вязниці.

Папа Клемент VIII. роком перед своєю смертю, обіцяв цілковитий відпуст кождому Вальдензови, котрий поверне на лоно католицкої церкви, однак ніхто не хотів користати з тої обітницї. Пробовано єще раз настрашити Вальдензів. Декотрих поклиано на суд в Aix, щоби подали причини свого непослуху, а коли ті не ставили ся, осуджено їх на смерть за непослух. Сей засуд був причиною загального забуреня, а навіть грозила там домова війна. Тоді в 1535 р. видав Франц I. загальну амнестію для тих єретиків, котрі виречуть ся єреси в протягу шести місяців.

Однак ні один Вальденез не вирік ся свого віроісповіданя. Магнати і власти всякими способами дальше переслідували єретиків, караючи їх конфіскаатами майна і тюрмами. Найбільшою жорстокостію відзначив ся Jan Meunier, барон з Опеди, любимець кардинала з Tournoy.

Зазначили ми тут тільки декотрі факта з борби Вальдензів, котрих жите і наука була далєко більше християньска чим поступованє римської церкви.

Єпископи і сьвітські попи в боязни, що їх дотеперішня власть потерпить, кілька разів виступали енергічно проти інквізиторів. Часто бачимо також, що король або парламент бунтують ся проти сваволі Риму і його послів. Так приміром Филип Гарний змусив інквізитора Фулько піддати ся слідствам королівських комісарів. Вимагав тоже перепровадження єретиків-вязнів до королівських вязниць, позаяк они не повинні бути в інквізиційних вязницях. Дальше підозрілі о єресь мусїли бути увільнені, если королівський намісник відмовив участи в процесї. За таке сьміле поступованє проти духовенства спіткала Филипа Гарного баніція; а на край його кинено клятву.

В XV. століттю інквізиція у Франції мала добре поведженє, новий опір повстав доперва тоді, коли реформація збудила суспільство і загрозили апостольській столиці. Число прихильників протестантизму збільшало ся з кожним днем так, що Франц I. був змушений видати проти них едикт. Кожному наказано видавати тих єретиків. Мимо того за жите короля в багато містах повстали протестантські громади.

Син і наслідник Франца I. Генрик II. був о много жорстокійший для єретиків чим його батько. Не зробив однак нічого, бо нова наука дістала ся навіть в найблисші королівські круги. Контраст заострив ся єще більше, коли князь Бурбон і князь Людвик де Конде перейшли на протестантизм. Тим часом оба брати Guise, з котрих один був кардиналом, впливали сильно на короля, щоби переслідувати єретиків а zarazом і своїх неприятелів.

Guise, жадні слави для свого роду, старали ся приподобати людови через свою ревність у вірі. Борба яку вели з противниками тревала десять літ. Не одного особистого ворога спрятано з дороги підступним убійством, нім наступив факт, що взбудив пострах у всіх краях, а головно різня протестантів себто гугенотів. Різня та названа Вартоломейскою начею або парижским кровавим весілем. Декотрі доводять, що чин той був уцьянований два роки на перед. Заходить однак сумнів, чи молоденький король Кароль IV. міг дати своє зіволене на так довгий час. В кождім случаю окрім братів Guise головною інквізиторкою була королева Катерина Медіці.

Дня 17. серпня 1572 р. відбуло ся весіле князя Генрика наварского, зі сестрою короля, а різня протестантів розпочала ся 24. Трудна є навіть в приближеню означити скільки жертв різні боу плершого дня, а скільки слідуючих. Знаємо тільки, що число се було нечувано велике. Одні історики подають на 100.000, а другі на 70.000. Не тільки в Парижи, де правдоподібно жорстокість дійшла до найбільших розмірів, але в инних містах і селах мордовано протестантів на розказ королівский. В Орлеані утратило жите 3.000 осіб. Цілі поля були застелені трупами, які непогребані псу-

ли ся. Довгий час не можна було уживати води з многих рік, а риби пересякли вонею трушів.

Богато визначнійших осіб з висших верств пописували ся своєю підлотою, а папа Григорій XIII. сьвяткував урочисто той морд, яко спасенний для церкви, повний благословеній і хвали. На памятку сеї християньскої роботи казав богослуженнями та ріжними релігійними обходами складати подяку Богови.

В недовзі по вступленю на престол Людвика VIII. в Римі видано інструкцію для урядників сьвятої інквізиції. Інструкцію ту введено у Франції за згодою короля. Судачи по тім, мусимо додумувати ся, що сьвяте офіціум під той час було еще в повній діяльності.

За Людвика XIV., котрий вступив на престол в році 1643. знесено власть суду віри, яко віддільної інституції. Інквізиторам відбирано одно право за другим. До такого поступку пхнуло короля тільки хотіне самовласти а не толерантність свободи віри. Доводом сего є, що зніс він едикт, який запевняв протестантам цілковиту релігійну вільність. Той поступок викликав в цілій Европі живе обуренє і багато утікаючих гугенотів найшло прибіжище в Німеччині. Король старав ся утискати Гугенотів, уневажнив їх супружество, видідичав дітий або поміщував їх в монастирах. Людвик XV. видав тоже нові едикта проти єретиків хотя тоді дух гуманізму запустив вже досить глибоке коріне і навіть многі королівські урядники відхилили ся від сповнення розказів. В році 1752 ряд зробив еще послідний крок, щоби пригнобити протестантизм. Оголошено неважним всі сьлюби уділовані протестантскими попами і жадано повторити сьлюб у католицких. Позаяк то оголошенє спричинило нову масову імїграцію, публична опінія змусила ряд відкликати той розказ.

Доперва велика француска революція в 1789 році запевнила цілковиту свободу віри для всіх горожан, котрі не хотіли належати до католицької церкви. Хотя і пізнійше пробували нарушити знова ту основу, однак права інновіртів трактовались у Франції на рівні з католиками і такі обставини остали ся на будуче.

Інквізиція в Італії.

Вже в половині XI. століття переслідовано єретиків в Італії. Папа Григорій еще яко кардинал Гільдебранд мав найбільший вплив в Римі і провадив довший час борбу з Патаренами, що замешкували околиці Медиоляну. В 1155 р. за папи Гардяна IV. Arnold Brescia зістав спалений яко єретик. Вже передше споминалисьмо о переслідованю Патаренів в Viterbe Іннокентієм III. тоже і о праві виданім через того папу проти єретиків в державі церковній.

З розпорядження цїсара Фридриха з дня 22 лютого 1224 р. в Італії обняли уряд інквізиційний Домінікани. Тим розпорядженєм забрав він під особливу опіку Домініканів і розказав своїм підданім щоби їх охотно прийняли і підпомагали. О буллі Григорія IX. з р. 1231, вже говорилисьмо. Задля зміни в тодішніх італійських відносинах виступувано проти єретиків раз острійше, раз лагіднійше. Часами гнет сував дуже великий і викликував розрухи, які кінчили ся тим, що виганяно інквізиторів. Коли декотрі інквізитори переплатили свою ревність житєм, не спішили ся вже так нагло впроваджувати закони проти відступників. Однак п Іннокентій IV. уповажнив слуг сьв. Офіціум до наклад церковних кар на власти, котрі би не виповняли доклад засудів інквізиції.

Тодішні борби папства з цїсарством допровадили до того, що виступали проти членів політичної партії, як проти єретиків. В тих борбах інквізитори були дуже діяльні: підбурювали людність проти сторонників цїсарських. Історія тих часів може почванити ся борбами, які провадили інквізитори, заступники церкви зі сьвітескими властями. Побідоносно майже все виходили інквізитори.

Цізнійше при спосібности скажемо, в який спосіс інквізитори уживали своєї власти задля збогаченя себе. Так само поступали і папи, користали зі своєї власти, щоби побільшити свої сьвітескі добра.

Гроші були головним товчком, коло котрого в Римі все обертало ся. За гроші можна було отримати відпущене гріхів, духовні уряди, а в часі понтифікату Іннокентого VIII. навіть прощу за найбільші злочини прм.: морд, убійство і

т. п. Кожний переповнений протегіваними і непротегіваними злочинцями — ніхто не був певний свого життя.

Найдавнійший довід римської інквізиції, де осуджує ся єресь має дату 22 січня 1266 р. Укараний був Римлянин за се, що укривав єретика в своїм домі. Він зістав виклятий, а родина позбавлена чести аж до третього покоління. Окрім того казано йому носити ганьблячу одежу а труп його вітця і жінки мав бути викопаний і спалений.

Кожного дня мешканці Італії мали спосібність бачити неморальність і підлість всіляких представителів духовенства, почавши від папи аж до найнижшого братчика-монаха. Тож легко поняти, що неохота до такої церкви зростала що раз більше. Та неохота відбивалась і в тодішній літературі. Італійський поет Данте, сам ревний католик, остро нападав на висше і низше духовенство. Славний сатирик Воссасіо, відважно відслоняє тайни здеморалізованого клеру. В кінці Massucio в одній своїй новелі так описує монахів: „Ошукують, крадуть, живуть розпустно, а там де суть менше знані оголошують ся сьвятими і роблять чудеса. Один показує шати сьвятого Вікентія, другий письмо сьвятого Бернарда, третій узду осла з Capistrano. Декотрі винаймають собі спільників ніби то сліпих або калік і уздоровляють їх за доткненем ся одежи для подиву зібраної товпи. Товпа кличе: Ото милосердіє! Дзвони дзвонять, відбувають ся довгі, урочисті процесії. Буває і так, що один монах стоїть серед товпи і оголошує на проповідальниці за брехуна другого монаха. Тоді нагло перший стає ся біснуватим, з котрої то хвороти лічить його проповідник і навертає. Все разом справдішна комедія. Монахині належать виключно до монахів; если віддадут ся ляїкам (недуховним) зістають увязнені і переслідовані. Они виправляють з монахами комплетні весіля, роблять ся уклади, їсть ся і не ся до сита, при чім відправляє ся Служби Божі.” Я сам — каже автор — бував нераз на таких празниках і видів все тоє на власні очи. Такі монахині родять відтак малі монахинята або позбавляють ся плоду. Если би хтось думав що то брехня, хай відвідає виходки кляшторів женських а найде там цілий збір дрібних кісточок. „Нич, тільки часи Герода в Вефліємі.”

І таким людям повірювано справу навертання єретиків. Було би несправедливістю, если би ми перечили що поміж тодішнім духовенством були тоже гарні і чесні люди. Однак правдою, що скоро такі впливали на верх, зачинали ся проти них по більшій часті переслідованя. Прик-

Савонороля, Італійський Борець за Христову Віру.

ладним фактом є під зглядом переслідоване Спіритистів т. є. Францішканів, котрі острійше притримували ся закону. Узнано їх по відлученю від францішканського закону за єретиків.

Мусимо ще раз згадати за Вальдензів, котрих значне число оселило ся в Калябрії, полуднево - західній части Італії. В 1340 р. приймили їх там калябрійські маґнати, даючи їм цілковиту свободу в відправлюваню богослужень. Пізнійше Вальдензи поселили ся тоже в Апулії (полуднево-східній части Італії) а з часом засіли околиці аж до неаполітанського королівства і навіть до острова Сицилії. В часах Реформації забажали побудовати церкви, бо до сих пор відправляли свої богослуженя в приватних домах. Тим звернули на себе увагу Риму і розпочали ся переслідованя. Вислано проти них славного інквізитора кардинала *Alexandrini*. Вже сама відомість про него вистарчила, щоби Вальдензи опустили свої села і укрили ся в лісах. Тоді до них забрала ся сьвітська власть. Заступник короля видав проклямацію, в якій подарував вину всім волокитам, прогнанцям і переслідованим правом, если будуть помагати нищити єретиків. Подібно як у Франції, зібрала ся тут ріжнородна чернь на поміч інквізиції проти єретиків, а Вальдензів злуджених обітницями, напали і вирізали, на тій основі, що єретикови не треба дотримувати слова. Одним виривано внутренности, других обливано смолою і паленю, або бичовано ланцухами, обдирано живцем зі шкіри, пришікано палаючими головнями і т. п.

Всі ті варварства суть однак нічим в порівнаню з тим, які відбували ся в *Montaltro* під оком губернатора. Вісімдесять-вісім нещасних вязнів замкнено в якімсь тіснім льоху. Кат хапав першого ліпшого за голову і волік з нори, казав клякати і ножем підрізувати йому горло. Кров заливала одержу і рамена нещасного.

Знявши закровавлену заслону з голови трупа, ішов кат по нову жертву, прикривав голову тою самою заслоною і знову зачинає своє діло страшенної смерти. В той спосіб замордовано всіх вязнів. В Калябрії увязнено і сказано на смерть около 1.600 Вальдензів. Один з товаришів кардинала *Aleksandrini* каже: "Ще перед з'явленем ся кардинала 88 єретиків зістало живцем обдертих зі шкіри, розрубаних на дві половини, кавалки наколювано на списи і уставлено вздовж головної дороги, що тягнула ся 36 миль. "Се все мало послужити до зміцнення католицької церкви і до великого переполоху єретиків.

О пізнійших жорстокостях інквізиції в Італії розповімо в розділі, де говорить ся о сьвятій римській і загальній інквізиції заложений в р. 1542. Тим часом заки перейдемо до опису іспанської інквізиції, пригляньмо ся на спосіб провадження справ сьв. офіціумом.

Урядовий регулямін сьвятого офіціумом.

О провадженю справ через сьв. офіціум маємо докладні відомости, а для ревної опіки, якою всілякі папи окружали інституцію суду віри, повставали степенно що раз більш означені права. Видно ріжні інструкції для інквізиторів, з котрих найславнійшим є діло іспанського домініка Николая Єремика. Той монах був інквізитором 40 літ. Свою діяльність провадив він в часі понтифікату пять папів. Без'умовно мусів він докладно знати всі права, після яких поступовано тоді в судах інквізиції.

В пізнійших часах видані ним права уважано за одинокі міродайні. Діло єретика видруковане було найперше в Баркельоні в р. 1503, потому в Римі в р. 1578, і 1587 і в Венеції в р. 1594. До тих трех послідних видавництв додано об'ясненя, рівнож затверджені папою. Се доказує, що видані ним права мали застосованє не тільки в Іспанії, де автор ділав, але скрізь де тільки істнували суди віри.

Переступства, що підлягали інквізиційному судови.

Головні переступства, які доходили інквізитори були — відступство від римської церкви. Від кожного, хто прийняв хрест жадано без'услівної підяглости римській науці у всіх точках від вимогів церкви або цілковито покидав католицизм, було все одно. Найдрібнійші відступства уважано за єресь. Хто говорив проти віри або сьвятих, доводив тим, що не вірить в істнованє Бога. Навіть хто говорив такі річи в сварні або по п'яному, тоже був уважаний єретиком. Се не зменшало нікому кари, противно уважано за довід, що такий чоловік говорить вже так з привички.

Чари, ворожбитство, визиванє духів і діавола судили тоже як ересь. Хто з якої будь причини зістав обтяжений церковною клятвою і не старав ся в протягу року увільнити ся від неї, того підозрівали о ересь. Рівнож за еретиків були уважані ті, котрі поширали еретиків і опікували ся ними. Хто еретикови подав кавалок хліба або шклянку води, той поповнив великий гріх. За еретиків уважано ті особи, котрі відмавляли інквізиторам помочи або против ділали. Тверджено, що той, хто ставляє перешкоди оборонцям римської церкви, не може бути добрим католиком.

Представителі сьвітської власти, котрі не були послужні розказам інквізиторів, були зачислені до еретиків, як рівнож і ті, котрі не відкликали розпоряджєня статутів, що спротивляли ся правам які видали, інквізитори. Оборонці судові, адвокати і инші урядники, що уділяли ради еретикам, дальше і ті, котрі позволяли еретикам на християнський похорон, були уважані тоже за еретиків на рівні з людьми, котрі не хотіли присягати на вірність церкви.

Виступовано зі слідствами проти умерлих, про котрих вірність почали сумнівати ся аж по його смерти. Труп мусів бути викопаний і спалений через ката, масток сконфіскований, а память небіщика збезчещена. Над письмами тоже розтягала ся власть інквізитора. Що йому не подобало ся міг заборонити видавати або виклясти.

Кого не могли зачислити до висше згаданих переступств, если схотіли, найшли инші дороги, щоб зачислити ненаручну їм одиницю до ереси. Ніхто не був в змозі оперти ся інквізиторам. Можна було жити побожно і морально, як також і виповняти приписи релігійні, а мимо сего не ухилити ся від переслідовань інквізиторів.

Провадженє процесу.

Наколи піп або делегат апостольської столиці зістав іменованій інквізитором напою, повідомлено о тім короля. Тоді припоручано сьвітеким властям аби допомагали шпіндувати еретиків і виконували кари заведені інквізитором. Власти мусіли тоже заневнити інквізиторови і його дворянам сякі вигоди і стеречи, щоби духовенство не було нара-

жене на насъмішки ані кпини. Наколи інквізитор прибув до міста, в котрім мав повнити свій уряд, повідомив о тім мійску власть. Відтак завіззав представителів сьвітскої власти до себе, щоби видати для тоїж розпорядженя. Коли завізвані появили ся, мусіли складати присягу, що застосують ся до всіх прав проти єретиків, а головно що ужиють всяких средств, щоби їх вислідити і переслідувати. Коли не явили ся, то кидано на них екскомуніку і суспендовано. Та сама кара спотикала всіх тих, котрі оказали ся неслухняними.

Коли мійський судия і бурмістр не робили жадних перепон, тоді інквізитор оголошував се урочисто, ішов з людом до церкви і там научав о обовязку видаваня єретиків. При тім читав едикт (розказ), в котрім бажав під карою екскомуніки виданя єретиків в означенім часі, зістануть карані тільки легкою канонічною покутою, по укінченю сего терміну права сї будуть заострені.

Єсли в тім часі були донесеня, то втягнуто їх до спеціальної книги і чекали заки виноватий сам зголосить ся. По часі завзивано донощика і представлено йому потрійнну дорогу до відкритя правди: оскаржене, денунцияция і слідство.

Перша дорога була невігідна і ті, котрі хотіли єю вибрати, втримували ся зі взгляду небезпеки для донощика. То, що напевно знано або додумувано ся, треба було донести сьвятому офіціуму.

Інквізитор сам подав скаргу через адвоката або чиновника інквізиторского трибуналу. Імя донощика однак зіставало в тайні.

Друга дорога була найпростійша: донос (денунцияция). Тут донощик позіставав цілковито в укритю; його імя оскарженому не було знане. В той спосіб було дуже легко позбути ся ворога, вистарчило, подати на когось донос до сьвятого офіціуму, а вже потягано оскарженого до відвічальности. Коли знову інквізиційний трибунал взяв кого в свої шпони, той вже дуже рідко коли міг з відтам видобути ся. Часто роблено доноси зі страху перед карою, яка грозила єретикови, або щоби доказати ревність до церкви і припободати ся інквізиторови. Такі доноси мусіли бути зложені

на письмі і посвідчені присягою, а інквізитор міг прийняти в тайні в присутності свого секретаря.

Коли підозріне було достаточне переконуюче, то виноватого арештовано і відставлено до інквізиційної в'язниці, яка звичайно була при домініканським монастири або у єпископа. Єсли денунціяція була недостаточна, то старано ся викрити єресь через шпіонажу. Шпіоновано підозрілого в його приватнім житю і легко було з якогось неосторожного слова або діла укрити зброю і видати процес як єретикові.

Слідство.

Коли оскаржений признав ся до єреси і хотів відприсягнути ся, то міг вернути ся назад на лоно церкви. Накладано на него тільки якусь незначну кару. Коли знова оскаржений не признав ся, то місто йому об'яснити на чім полягає вина, інквізитори розпочинали слідство. Розсилано циркуляр до других судів віри тої провінції аби довідали ся, чи оскаржений не був вже караний за єресь. Зібраний матеріял віддавано так званим кваліфікаторам т.є. комісії, зложеній з теологів, котрі мали розслідити, чи переконання оскарженого суть єретицкі, чи тільки дотичать єреси або нахиляють ся до тоїж. Дальше мала комісія завирокувати, чи оскаржений є виноватий як єретик, чи тільки підозрілий о єресь. В посліднім случаю належало завирокувати, чи підозріне є легке, тяжке або грізне. Кваліфікатори були по більшій части монахи. Сьвідомість їх не була надто велика так, що самі они хитались в своїх ореченях.

По виданю опінії кваліфікаторами, переводжувано обвиненого до таємних в'язниць інквізиційних. В'язниці інквізиційні ділили ся на отверті, посередні і тайні. Ув'язненим в двох перших можна було бачити ся з людьми. Хто однак находив ся в тайній в'язниці, не міг видіти нікого окрім трибунального судию і то в особливших случаях. Не один т. зв. єретик укритий був тих в'язницях, а родина його навіть не додумувалась, де він міг пропасти. Ніхто не міг помочи в'язневи ані довідати ся, як його справа стоїть. До-

перва певного дня спостережено його поміж людьми, що гинули в поломінях при съвяточнім паленю на кострі.

В протягу слідуєчих трех днів по заарештованю, обіцуювано вязневи лагідність і ласку, если добровільно признасть ся.

Мусів він присягнути, що відповість на всі питання, які йому поставлять, хотяй би се навіть спричинило йому ганьбу. Если запитаний справді уважав себе за еретика під яким небудь зглядом і признав ся до своєї ереси, то нічого на тім не користав. Вимушувано від него одні зізнання за другими і чим більше він зізнавав, тим більше старано ся довідати. Питання які йому задавано були так підступні, що не можливим було випутати ся з такої ситуації.

Ніколи не відчитувано обвиненому письменного акту оскарження, щоби не дозволити йому спокійно роздумувати. В провадженю його до інквізиційної салі, давано питання, на котріб повинен був зараз відповісти. Хотя по більшій часті не знав, куди ті питання прямують.

Колн та метода не приносила пожаданого результату, пробовано заохотити до зізнань лагідністю і давано до зрозуміння, що вже все знають що потрібно, тільки жадано еще добровільного і довірочного зізнання, щоби могли добре покермувати справою. Обіцуювано всілякі річи, не думаючи навіть о дотриманю слова. Вільно було брехати в спосіб крутарський і поміж брехнею а правдою є так шереке поле двозначности, що безпосередню брехню можна оминутн. Такими хитростями старано ся отуманити вязнів, щоби їх приневолити до зізнань. Наколи тою дорогою не можна було дійти до пожаданої цілі, пробовано видобути зізнання за помочєю других способів. Замикано разом з вязнем шшіонів, котрі удавали товаришів ідеї і видобували зізнання, списовані укритими в близькості свідків.

Свідки і оборона.

В процесях еретиків, всякий драбуга і лотр міг бути допущений яко свідок в такім случаю, если свідчив против оскарженому. Если однак зізнання свідків були на користь оскарженого, то не мали найменшої вартости. Так сам

поступовано з родиною і родичі, сунруги і діти могли взаімно себе оскаржити о ересь. Такі сьвідощтва мали велике значіне. Уневинняючі зізнаня були знова без найменшої вартости. В загалі жадано, щоби кождий хто підозривав о ересь кого небудь з поміж своїм домових, доносив о тім сьв. офіціом. Хто однак відкріе ересь поміж своєю родиною і не повідомить о тім, чинить себе швинуватим і буде відповідно караний. Трафляли ся такі случаї, остро карано син за тоє, що післав вітцєви трохи гроша на удержанє, коли тойже ратував ся утечею до Швайцарії. Жаждучі крови духовні, що заборонювали сповняти природний обовязок дигни до родичів указують ся нам в правдивім сьвітлі, яко звїрята в людській шкірі.

Колн запрошувано сьвідка, муєїв він присягнути, що все тоє, о що його будуть зашитувати, заховає в тайні. Не ознакомлено його зі справою, так як чинить ся се по других судах, але ставлено йому загальні питаня, чи не чував або видав щось такого, що противить ся або хотяї в части не годить ся з католицкою вірою або правами інквізиційними. Дарилось дуже часто, що сьвідок не знаючи о яку особу, або справу охдить, пригадував собі такі річи, котрі не мали найменшої звязи з давним случаем, але вказували інквізиторам другі незнані особи. Подібні зізнаня були дуже пожадані і витягано від сьвідка все, що тільки можна було довідати ся. В той спосіб приготовлено нову жертву. Колн знова не довідали ся нічого від сьвідка, тоді заявили йому менше більше причину, для котрої зістав завізваний.

Оскарженому не говорили про назвиска сьвідків і тоже не представляли їх. Таким робом не міг знати, хто зізнавав проти него, як також, чи було правдою се, що йому судия представляв, яко зізнанє сьвідків. Єсли случайно заходив якийсь сумнів що до особи оскарженого, то давали сьвідкови спосібність бачити його, або через дірку в стїні, або через шпару в дверях. Часто прибирано сьвідків в маску і довгу шату до стін і припроваджувано до оскарженого. Укривано тоже або перекручувано такі факти, з котрих оскаржений міг би відгадати сьвідків. Легко додумати ся, які наслідки мало подібне поступованє. Єсли три особи заприсягли чинює згубу, то оскаржений був згублений. Єсли одна особа заденуціовала а дві були сьвідками, то згідність тих

трох осіб цілковито вистарчала до осудження оскарженого. Якже міг боронити себе оскаржений? Скоро переконало ся, що свідки не говорять всьо, що знають, застосовувано взглядом них тортури. Таке поступованє зі свідками є прямо нечуваною річею. Оборона, на яку позволяли оскарженому була справдішною комедією. Інквізитор визначав оборону з поміж урядників сьв. офіціум, оборонця міг розмавляти з оскарженим і то в присутности інквізитора. Оригінальні акта процесу не доходили до рук оборонця, тільки витяг, в котрім не було споминки о прихильних зізнанях свідків. Оборонця мусів приречи, що розглянувши справу, тоді тільки буде боронити оскарженого, наколи його узнасть за невинного, ужиє однак всяких средств, аби допровадити його до признаня ся. Скоро адвокат, що сам належав до сьв. офіціум переконав ся, що оскаржений є справді еретиком, мусів відступити від оборони. Оскаржений і так не дізнавав через се великої кривди, позаяк адвокат після висше згаданих услівій, не приносив жадної користи. Його головна чинність могла полягати тільки на тим, щоби помагати оскарженому позбути ся свідків. Одноким поводом неспринятя свідків була тільки пімста і з-того не було великої користи, бо імена свідків позіставали незнані. Коли переслїдованє наступило задля обмови, то правдивий зорог зіставав укритий а посилав других свідків, о котрих оскаржений навіть не додумав ся. Если донос повстав з фанатизму, забобонів, закидів сумлїня або помилки, то виступали такі свідки, котрим оскаржений не мав що до закиду. Коротко сказавши, ціле поступованє інквізиторів було обчислене на то, щоби в кождім случаю оскарженого узнати виноватим а не на тоє, щоби викрити правду.

Тортури.

Інквізитори не вдоволяли ся еще тим, если оскаржений відповідав підчас слїдства на всі питання. Они хотїли знати більше і тому звичайно застосовували тортури. Тим способом довідали ся про все, що тільки хотїли, понеже тортурований для укороченя мук признавав ся до всего, а що його оскажувано.

Щоб викликати тим прикрийше вражине, они поволі приготовляли приряди до тортурованя.

Після давної інквізиційної книги тортури ділиш ся на пять степеней: 1. грозили тортарами, 2. впроваджали до катовні, 3. стягали одіж і звязували поворозами, 4. клали на призначене до тортурованя місце, 5. саме тортуроване.

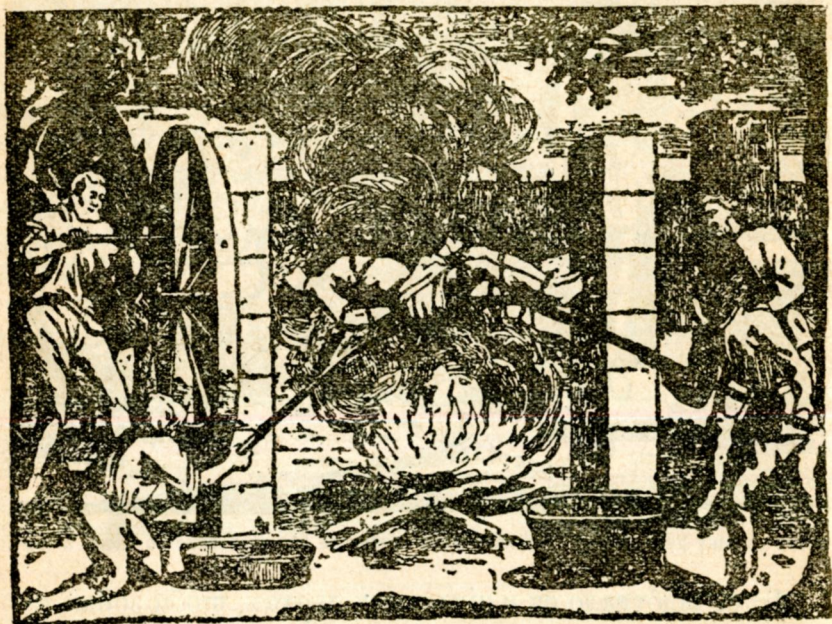
Вішане за одну руку до суфіту привязуване тягару до ніг і двигане по блоку в гору.

То се відбувало ся в підземних льохах, щоби зойки мучеників не доходили уха прохожих. Епископи дієцезії і двох інквізиторів мусіли бути присутними. Переважно уживали троякого рода тортур: Вішано обнаженого чоловіка з тягарами привязаними до ніг і шнур обертав ся на колесі примоцованім до стелі. До желізного перстенья, яким сковувано ноги, привязувано 100-фунтовий тягар, в зад сковані руки привязувано до шнура. При помочи корби підтягано жертву в гору на кілька стіп від землі, а тоді жадали судії,

щоби оскаржений говорив правду. Часами в такій позиції бито ще різками. Відтак раптово спускано шнур, але так лише, щоби тягар прив'язаний до ніг не дотикав землі. Се справляло не даючий ся описати біль.

Другий спосіб тортурованя полягав на привязаню нагого мученика до лави. Се був рід руштованя збитий з дощок. До того руштованя прив'язувано поворозом руки, ноги, і голову. За помочю корби або клинків поворози були сильно натягані через що вривували ся глибоко в м'ясні. При тім казано нещасникови поликати воду через шматок шовкової матерії і поволі вливана вода матерію втискала до горла і мученик дізнавав страшних тернів тонучого.

Припикане на огни.

Найвисшим степенем мученя були огневі тортури. Мученика саджали на кріслі, а голі ноги зтискали двома дошками, посмарованими товщом, під котрими ярило ся вугле і пришкало йому ноги. Коли зойк був надто голосний, переривано на хвилю тортури і жадано від мученика признаня. Наколи однак той мовчав, зачинали на ново в той сам

спосіб припікати. Такі і тим подібні тортури тревали в Італії годину, в Іспанії годину і чверть.

Коли тортурований признав ся до вини і видав співвинуватих, а ті перечили всему, то знову повтаряно тортури, щоби переконати ся чи зізнання були правдиві. Наколи однак заперечив попереднім зізнанням, то розумієсь на тім він нічого не скористав; остаточно був доти мучений, доки не повторив корисного для інквізитора зізнання. Тільки чоловік о сильнім організмі і сильної волі був в змозі утримати ся при своїм. Розумієсь само собою, що інквізитори видобу-гали по більшій часті такі, які собі бажали.

Виданє засуду або уневинненє.

Коли справа була вже достаточо приготована до виданя засуду, посилено кваліфікаторам витяг зізнань оскарженого, щоби еше раз ствердили правдивість ереси. По залагодженю тої формальности приступовано до засуду. Хотьай би оскаржений цілковито виказав свою невинність, процес однак мало коли кінчив ся на увільненю оскарженого. Lorente говорить, що на тисяч або кілька тисяч засудів можна надібати ледви один случай цілковитого уневинненя. Єсли мимо духових і фізичних тортур не можна було нічого довести, то задля браку доводів увільняли оскарженого. Однак скоро появили ся норі докази, сьвятому офіцію прислугувало право провадити дальше слідство і процес. Хотьай по більшій часті находили они якусь точку, на котрій опирали оскарженє о ересь.

Найчастійше позіставляли осудженого в несвідомости що до засуду. О тім, чи спіткала його ласка або тяжка кара довідувавсь він аж на урочистих судах віри де був при сутний. Тоді осуджених на смерть віддавано сьвітским судиям, другі знова отримували карі і повертали на лоно церкви. Можна собі представити які сумніви мучили оскарженого перед виданєм засуду.

Паленє.

Єсли єретик не хотїв відступити від своїх поглядів, а тим самим не хотїв і навернути ся, або єсли вже раз був караний за єресь, тоді віддавано його в сьвітські руки на спаленє. Сьвітська власть сповняла функцію ката сьвятого офіціум, котрого розкази сліпо виконувала не вглядаючи в причини. Перед паленєм робили єще всїлякі стараня, щоб навернути засудженого. Постоянних єретиків палили вільно, тих однак, котрі наvertsали ся з ласки перше забивали, а відтак палили. Паленє відбувало ся публично в урочистий спосіб, щоб побожній публиці представити образець мук пекольних, а понам дали спромогу розкоши і приятної розривки. Наколи засуд запов, а комусь удало ся вирвати з інквізиторських пазурів, тоді палено його фотографію. Єсли вже по смерти впало на когось підозрінє о єресь, тоді провадили процес проти него так, як проти живого, а скоро узнано його за винуватого, виконували його труна і урочисто палили. Тільки такі людці як інквізитори могли заколотити спокій небіщикам, нераз і таким, що десятки літ лежали в гробі. Щось подібного не практикували навіть сьвітські суди, але інквізитори мали спеціальну причину, задля котрої переслідували небіщиків, а головно конфіска-та позісталих по них маєтків. Паленю підлягали тоже і книжки, які не були на руку сьвятому офіціум.

Доживотна вязниця і бичованє.

Доживотна вязниця уживана була за ласку, понеже паленє в кождім случаю не приносило тільки клопотів і понасило менші кошта. Доживотною вязницею карали лише ті особи, котрі оказали достаточний жаль за гріхи і перший раз були оскаржені. Увязнення практиковано у всїлякий спосіб: у віддільній целі, в винаймленім на ту ціль приватнім домі або монастири. Кошта одержаня поносив єпископ або сьвяте офіціум, однак се не було зі стратою, понеже забивали цілий маєток осудженого єретика. Досить часто уживано увязнених поворозів і ланцухів. Єсли би тепер хотїли замикати великих переступників до тих льохів як тоді єретиків, викликало би то страшне обуренє. Натурально було

далеко ліпше тим, котрі були страчені відразу, чим таким, котрих повільно мордовано.

Другою карою, на котру засуджували, було бичоване. Цю кару виконували тоже всіляко. Осуджений був бичований або на урочистім суді, або тоже гонили такого через ціле місто і без'устанно смагали його різками. Число ударів часом було таке велике, що не всі могли витримати таку кару.

Коли з часом вязниці інквізиторські не могли помістити таку масу осуджених, тоді замість до вязниці, засуджувано на ґалери. В той спосіб осуджувані еретики могли своєю працею заробляти на своє удержанє, через що щадили кошта сьв. офіціом.

Кари грошеві і конфіската маєткy.

Кари грошеві мали тільки дуже ограничене значінє. На такі кари засуджувано підозрілих, котрим не можна було нічого удовіднити з причини їх фізичної немочи і не далося торгурами видобути корисні зізнаня. Часом грошевою карою старано ся знищити маєтного, впливового чоловіка. Що до засуджених еретиків то о грошевій карі нема ані мови, понеже сейчас забирали його маєток. На се не потреба було специяльного засуду, в хвилі коли оскаржений був узнаний яко еретик, тратив він свій маєток. Сьвяте офіціом яко представитель матери-церкви було рівночасно поборцею і тільки часами ділило ся з доходом зі сьвітскою власттю. Тоже з ласки кидано частинку донощикови, а в декотрих случаях і провадячим справу судиям, щоби таким робом викликати в них більшу ревність.

Богато діставало ся до вязниць не тільки з причини ереси, але нераз і тому, що чесні отці інквізитори хотіли заволдіти їх маєтками. Пожадливість тих попів ішла еше дальше. При помочи крутарств доходили они до того, що не можливо було забезпечити перед ними жадну власність. Толковано іменно в той спосіб: маєток того хто допускає ся ереси, пропадає з тою хвилею, коли зачала ся ересь. Если однак і на дальше позістає в руках еретика, то він посідає його неправно, понеже в сути річи маєток той належить до

церкви. Если церков не довідає ся о ереси якоїсь особи, а масток перейде на спадкоємців, то сі не мають до тогож жадного права. Церква може тоже відобрати його часовим властителям навіть в тім случаю, если ересь зістала вказана довго по смерти небіщика. Так саме діяло ся з землями і нерухомим мастком, які через продаж перейшли в другі руки.

Церква була властителем мастків еретиків, а тим самим і продаж була неважна, а церков могла відобрати від нових властителів куплену ними власність.

Відсуджене від уряду чести і власти.

Хто був осуджений через съвяте офіціум як еретик тратив через се горожанське право. Карі такій підлягав не тільки він, але і його потомство. Если еретик був мущина, позбавлене чести спадало на його діти і внуки; коли винувата була женщина, то лише на діти. Робили таку ріжницю меже еретиком вітцем а еретиком матерю для того, що треба було сотворити сильнійші вязи, які притримували-б мущину при всемогучій церкві.

Подібний спосіб судження еретиків служив до зміцнення впливу інквізиції. Жаден представитель съвітської власти не поважив ся виступати проти претенсій съвятого офіціум, побоюючим ся о свій уряд. Коли хто небудь осьмілив ся ставити опір розказови, був уважаний за противника съвятого офіціум і тратив уряд. Если навіть становиско оскарженого було дуже знатне, мусів він підлягати розказам інквізитора без найменших застережень. Ясним є до чого се допровадило — люд привик до безглядного послуху духовеньству, але урядники если хотіли позістати на своїм становиску і не позбавити чести своїх дітей, то мусіли бути сліпо слухняними. Тим тільки дасть ся о'бяснити то гречне і ласкаве приняте, яке напотикало інквізиторів зі сторони съвітських властей.

Еретик засуджений на смерть.

Заприсяжене і канонічне очищенє.

Вже споминалисьмо як мало коли увільнювали оскарженого; пускали його на вільність тільки задля браку доводів. Але і в тім случаю не був він цілковито очищений а часто казали йому зречи ся під присягою всякої ереси. Лучало ся, що якесь переступство не могло бути остро каране. Приміром оскаржено когось о се, що говорив, що Магомет є великим чоловіком, або що поздоровив якого сретика. Хотяй переступство таке було уважане за знатне, то однак переступник не заслугував на паленє. Такий оскаржений мимо того всего міг бути добрим християнином. Єсли не можна було йому доказати нічого більше, старали ся можливо скоро укінчити той процес без встиду для сьв. офіциом. Казали оскарженому ствердити присягою, що позістає вірним церкві, опісля мусіли прикликані ним сьвідки присягати один по другім, що они вірять його запевненням і уважають його за доброго християнина. Єсли не удало ся оскарженому зібрати потрібне число сьвідків, то се було для него не добрим сьвідоцтвом. Тим часом факт такий міг легко приключити ся, понеже сьвідки мусіли брати на себе відвічальність за дальше поступованє осуженого, через що могли легко найти ся в клопоті.

Іспанія.

О діяльності іспанської інквізиції були всілякі спори. Ніхто не хотів брати на свою відвічальність тих варварств, які она поповняла. Історики, які писали в інтересі католицької церкви, старали ся довести, що іспанська інквізиція була державною інституцією і таким способом хотіли увільнити римску церков від відвічальности. Особливо професор Кароль Йосиф Чефале, пізнійший ротембурский єпископ, старав ся надати іспанській інквізиції чисто державний характер. Він свій внесок опирає на тім, що іспанські королі уживали інквізицію в особистих і політичних цілях. То правда, що іспанські королі послуговували ся інквізицією, але в тім нема ніч дивного. Прецінь князі все жажали католицьку церков за свого спільника. Іспанські королі могли не знати як користати з інквізиційних перес-

лїдовань, могли Бог зна кілька мїлїонів вилудити від своїх підданих, робити з них катів і шпїонів, однак все тоє не може зменшити відвїчальности римскої церкви. Прецїнь то папа основав інквізицію, впровадив єї в Іспанїї і не клав жадної тамі тїї дикости, тому варварству. Єсли нераз папа провадив спір з королем, то не дїятого щоби мав соромити ся інквізиційними переслїдованями, але була се борба о право виспости і о здобич. Єсли би папа не мав жадного впливу на іспанських інквізиторів, то яким способом міг він вмїщувати ся в справі і зміняти засуд? Як міг засуджених звільняти від плачення кар, назначених інквізиторами? Найпевнїйші відомости о дїланю іспанської інквізиції подає Llorente. Він був головним секретаром сьв. офіціуму в р. 1789 — 1791 і яко такий мав приступ до архівів. Ніхто инший не був в змозї оголосити публично таємницї сьвятого офіціуму. Наколи в часах наполеонських інституція зістала знесена, він міг розпоряджати всіма актами. В чотиро-томовій працї малює діяльність сьвятого офіціуму, котрого заложеноє уважає кардинал Mendora за щастє для Іспанїї, а котрий властиво благословенні ниви того краю замінив в пуцу. Подаємо кілька винятків з творів Llorenta котрих вірогідности не можна сумнівати ся.

До часу заложеня інквізиції окрім магометанських держав в склад Іспанїї входили чотири католицкі королївства: Кастилія, Наварра, Арагонїя і Португалїя. Португалїя була самостійною, а другі держави зістали сполученї католицким Фердинандом і Ізабелею.

Як вже споминалисьмо, рїшення вероньского синоду зістали оголошені в Арагонїї на жаданє папских легатів. Здаєсь, що ані розкази Альфонса II. о переслїдованє ереси, ані тоже його сина Петра III. не були виконані. Заслуга за впроваженє інквізиції на півостров Піренейский належить ся Григорієви III. Той послїдний видав в році 1231 бульлю до тарагоньского митрополита і його суфраганів, в котрій каже виступати проти ереси і або самим слїдити за Єресиєю і єретицкими проповідниками, або припоручити ту роботу Домїніканам, або другим законам.

Тарагоньский митрополита післав те розпорядженє ігуменови Домїніканів в Іспанїї братови Suero Comez, ученикови сьв. Домїніка.

Наслідник митрополита не розумів декотрих точок тої бульлі і звернув ся до папи з прозьбою о виясненє. В відповідь дістав він близші інструкції зі сторони столиці римскої.

В р. 1242 відбув ся в Тарагонії з'їзд ігуменів, на котрім рішено ділати проти єретиків і назначено покути котрим мали підлягати навернені єретики.

Михаїл Сервет, Іспанський Христ. Мученик.

Одна з таких покут полягала на тім, що покутуючий мусів в протягу десяти літ в кожду пістну неділю стояти перед церковними дверима і просити вірних, щоб за ним вставили ся. При тім мусів бути убраний в покутну одіж з двома кольоровими хрестами. Рішено тоже, що ті, котрі не від-

важнив їх до толкованя розпоряджень прав державних, після свого признаня і до уповажнення всіх прав, що противить ся інтересам інквізиції. Рівночасно уділив їм власть відбирати еретикам уряди, власти і честь. Ті послідні розпорядження папа відновив 9 марта 1254 року додаючи, що інквізиторам вільно також від оборонців еретиків, їх спільників і опікунів відбирати уряд, честь і власть.

На підставі breve з дня 9 цвітня тогож року розказано ігуменам домініканьским кількох монастирів, щоби вислали домініканів до тих місць королівства, де еще діяльність інквізиторів не існувала. То бреше зістало видане на жадане короля Якова I. Урбан IV. розказав, щоби тільки Домінікани ділали в іспаньских королівствах, позаяк они були найбільше до того здібні. Надано ігуменови Домініканів право визначити інквізиторів, котрих в случаю невдоволення може переселяти. Ті інквізитори могли бути екскомуніковані тільки папою, однак могли они спільно себе увільняти від всякого рода виклинань (клятв). Наступник Урбана, Клементій IV. потвердив розказ свого попередника.

Яков II. арагоньский видав 22 цвітня 1292 р. розпоряджене, в котрім було припоручено усунути з його держави всіх еретиків без винятку. Наказано всім судам уділяти помочи інквізиторам, арештувати вказаних ними осіб, вигонувати їх засуди і в загалі помагати їм в кожній потребі.

Папа Григорій IX. пробував запровадити інквізицію в Наварії і Кастилії. Однак до часу сполученя королівств Фердинандом і Ізабелею, інквізиція змогла розпростирити ся тільки в Арагонії, хотя і в других іспаньских королівствах мала вже свої жертви. Лука з Рії оповідає, що Фердинанд III. сам носив на раменах дерево призначене на костри для еретиків.

Нічо важнійшого не можна подати про слідуєчі століття до 1474 р. себто до року, в котрім Ізабеля сестра і наслідничка Генриха IV. обняла престол в Кастилії. Вплив роздвоєня церкви відбув ся на Іспанії. Одна часть народу пішла за одним папою, друга за другим і з тої причини були тоже і двоякого рода інквізитори. Та ситуація утрудняла „щасливе” переслідоване.

Сполученє іспанських королівств в одну монархію, наступило з причини супружества наслідниці кастильської престоло Ізабелі з наступником арагонського престоло Фердинандом. Наварія і мавританське королівство Гранадати уряд цілої Іспанії (окрім Португалії) своїй дочці Йоада зістали прилучені. І так Фердинанд міг по смерті персдати уряд цілої Іспанії (окрім Португалії) своїй дочці Йоанні.

Фердинанд і Ізабеля.

Християнство мало своїх визнаців в Іспанії перед тисячним роком (1.000) тільки в північній части краю. Приклонники ісламу (магометанської віри) займали багаті полудневі країни. Штука і наука стала у них на високім степені розвою. Єще і тепер напотикаємо величаві будинки з тодішних часів. Від тих останків лучшої минувшини приводить на память кождому мислячому Іспанови образ нещастя, які стягнули на сей край вже в початках господарка католицької церкви. Де перед тим толеранція релігійна виробляла шляхотний вплив на просьвітний розвій серед люду, там ширене католицизму силою поставило ту людність на так низькім степені (ровени), що іспанський нарід цілком слушно уважаний за найтемнійший в цілій Европі. Добробит пропав, а біда і нужда запанувала в тим краю, так щедро обдарованого природою.

Що є причиною того?

Llorente обчислив, що в протягу літ 1481 до 1781 покарано в Іспанії за релігійні переконання 341.021 осіб. З тих спалено живцем 31.912 осіб, обрадах 17.629 а на 191.450 наложено тяжкі кари. Що ж завинили ті люди? Відва жили ся мати своє власне переконанє або були підозрівані о се.

Маври, що замешкували іспанський півостров мали свої власні держави і їх число було значне в порівнаню до християн, серед котрих жили. Що иншого Жиди. Тих було дуже багато в Іспанії. Они були потомками переселенців, котрі утекли з инших країв задля переслідовань. З рештою Жиди поселили ся тут кілька століть перед рожеством Христа.

В р. 1391. повстала ненависть проти Жидів і винещено їх більш 5 тисяч. Позістали ратували жите через прийняте християнства. В недовгім часі охрестило ся около 35 тисяч Жидів. В протягу послідних девять літ XIV. столітя число навернених винесло більше мілліон осіб.

Численне навернене мало місце тоже в слідуючих роках. Охрещених Жидів названо ново-християнами.

Се їх співвизнавці прозвали "Maranos" виражуючи тою назвою погорду. Слово "Maranos" було уживане то-другими християнами зглядом ново-охрещених для висловленя погорди.

То навернене з постраху перед смертю а не з правдішного переконання полишило Жидів в дуже прикрій ситуації. Богато вернуло до давної віри. думаючи, що можуть се чинити що і другі, хотя на позір були християнами, мимо сего виконували і на дальше свої жидівські обряди. Словом. майже всі не відступали від своїх давних обрядів і та ціла комедия викликала тільки різню. Якаж досконала спосібність трафляла ся духовним і сьвітским магнатам, щоби під плащем віри використати ситуацію. Мараноси були богатими людьми і не тільки приватні люди, але і сам король винен був їм великі суми гроша. Що було лекшого, як оголошуючи їх єретиками, щоб позбути ся всіх довгів. Щоби тоє осягнути, треба було підбурити люд проти ново-християн.

Вже 1472 року рушило повстане проти ново-християн і тисячі з них впали жертвою. В 1477 р. сицилійский інквізитор Филип з Barberis прибув на двір "їх католицкого величества," як називано Фердинанда і Ізабелю, щоб висьднати затвержене привілею. Радив він пануючому супружеству запровадити висший інквізиційний суд, якому ма-ла підлягати ціла іспаньска інквізиція.

Тільки за помочою такого суду — казав він — будуть они в змозі впровадити католицку віру поміж Маврів, Жидів і ново-християн. Ті підшепти інквізиційного монаха були сильно поширані духовеньством, яке мало великий вплив на королівскім дворі. Ізабелю легко опановано, використовуючи єї релігійну ревність, королеви знова звернули увагу на легку конфіскату маєностей при таких нагодах і тим способом взбудили в нїм пожадане, позаяк він

мав перед собою великі пляни, а до винувнення їх потребував велику суму гроша. Отже Фердинанд не спротивляв ся сему довго, хочаби користати зі спосібности легкого збогаченя ся, здобуваючи собі рівночасно імя ревного християнина.

Фердинанд старав ся виробити у наши позволене на заведене інквізиційного суду. Папа сейчас прислав своє зіволене. Ізабеля зволікала впроваджене в жите того суду, позаяк бажала еще раз попробувати, чи не удасть ся єї притушити ересь лагідними средствами. Однак стараня єї полишили ся без вислідку. В 1480 р. 17 вересня назначено двох перших інквізиторів. Нова інституція мала розпочати свою діяльність в Севилії.

В 1481 р. 2 січня оба інквізитори з домініканьского монастира Павла, де мали свою резиденцію видали розказ до всіх властей кастилійского королівства, щоби увязнити всіх ново-християн, що старали ся утікати з краю і під сторожею відослати їх до Севилії, а на їх мастки наложити арешт. Ті урядники, котрі не були би слухняними тому розказови, зістануть суспендовані і карані як оборонці ереси. Число увязнених так збільшило ся, що призначений для них монастир не міг їх номістити. Мусіли перенести суд до замку Тріара на передмісте Севилії.

В невдовзі інквізитори видали уласкавляючий едикт де обіцяли ласку і поблажливість тим еретикам, котрі самі ставлять ся на означений час. Богато наївних добровільно ставило ся, але інквізитори уділили їм абсолюції доперва тоді, коли під присягою видали назвиска, становиско і місце побуту всіх осіб, о котрих знали або припускали що єуть еретиками. В той спосіб зібрали они велике число кандидатів на кару смерти.

Сильно завели ся ті, що мали надію добровільним зізнанем запевнити собі спокій. Всечесні отці звернули на них увагу і коли ті не були в змозі достарчити відповідного числа еретиків, переслідувано їх і не уважано за навернених.

Єще перед укінченем речинця уласкавлення розпочато палене на кострах. Вже 6 січня по виданю уласкавляючого едикту спалено 6 осіб; 16 марта 17 осіб пішло з димом до неба; а 4 листопада тогож року спалено 298 еретиків. О-

крім того сказано 79 осіб на доживотну в'язницю. Тих богатирських чинів dokonано тільки в самому місті Севилії, в других околицях і єпископстві Cadix в протязу року 1841 спалено 2 тисячі нещасливих жертв, а на 17 тисяч підозрілих наложено кару.

З огляду на таке велике число осуджених на спалення рада міста Севилії була змушена назначити на екзекуцію площу за містом, котра до нинішнього дня є знана під назвою Quemadero.

Розриване кіньми.

Подібні кари в найвишнім степені перелякали ново-християн і дуже багато з них вивандрувало до Франції, Португалії і Африки. Декотрі утікли навіть до Риму, аби просити папу о поміч. Папа приймав всі скарги які йому доручувано. Подібні реклямації були добрим жерелом доходу для сьвітської столиці. Богаті ново-християни дістали послуханє у папи, котрий на постунованє двох інквізиторів написав скаргу до Фердинанда і Ізабелі. При тим додав, що був би їх сейчас відкликав, если-б не числив ся з королівским декретом. Не признав їм однак права назначити нових інквізиторів і сам приобіцяв постарати ся в будучности о відповідні особи. В однім з пізнійших письм з дня 11. лютого папа визначив на інквізиторів кілька домініканських монахид без порозуміння з королем. Межи ними був брат Toma de Tarquemada. Той найголоснійший переслідователь єретиків завдячує свою номінацію не королеви, але папі.

Перший великий інквізитор Torquemada.

Томас де Торquemada, домініканський монах був назначений першим великим інквізитором сполучених королівств Кастилії і Арагонії. Імя його стало ся голосне доперва тоді, коли папа в р. 1482 визначив його враз з другими на інквізитора. Torquemada в повні відповідав своему урядови. Неможливо було найти иншого чоловіка котрий би так ішов на руку Фердинандови. Умів він знакомито лучити наміри Риму, де поширав прямоване до влади з плянами інквізиції, яку допровадив до нечуваної могутности.

Зараз по обнятю уряду Torquemada заложив чотири суди: в Севилії, Кордові, Джен (Jean) і віллі Real з відки в недовзі перенесено суд до Toledo. Фердинанд, котрий добре зрозумів які користи зможе принести йому нова інституція установив інквізиційну раду, щоби мати безперестанний вплив на сьв. офіціум. Історики католицької церкви використали факт установленя королем висшого трибуналу, що представляв ся як сьвітський суд заосмотрений духовним оружїєм. Leopold Ranke рівнож стоїть на тім становиску. Тим часом королівске рішене було рішачим, понеже папа мусїв висшою властю, а уряди інквізиторів сновняли тільки духовні.

На презеса тої інквізиційної ради зістав покликаний великий інквізитор. Асесорі мали рішачий голос тільки в таких справах, які відносили ся до горожаньского права; в питаннях тикаючих ся віри, рішене залежало тільки від великого інквізитора.

На зібраню дня 29 грудня 1484 р. в Севилії, на яким брав участь великий інквізитор зі своєю радою і інквізитори чотирох підляглих йому трибуналів, установлено після інструкції Емегука права силою яких мали предприняти польоване на еретиків. Не зволікано з приступленем до діла і розпочали се в такий спосіб, що в Арагонії повстало сильне обурене, хотя вже довгі часи був там інквізиційний суд і вже навіть по части привикнуто до него. При давнійшій трибуналі конфіската маєтку не могла бути виконувана зі взгляду всїляких привілеїв, які посїдали мешканці Арагонії. Новий суд маючи на цілі грабіж грошей, не звертав уваги на привілеї і конфіскував. Torquemada не дав

відвестись від своїх плянів. Виправивсь він до ріжних дільниць краю з прибічною сторожею з 250 їздців, щоби дальше організувати своє діло. Найбільш впливові Арагонці звернули ся до короля і папи з прозьбою знесеня конфіскації маєтку; пропоновано їм за се велику суму грошей і старали ся підкупити королівських дорадників. Однак надармо; по ще мали брати хотя і великі суми, коли можна було користуватись далеко більшими і без великих клопотів. Магнати арагонські мали всякі причини спротивляти ся новій інституції, позаяк по більшій часті були они потомками ново-християн. Отже в першій мірі наражені були на переслідованє.

На інквізиторів в митрополії Saragossa назначив Torquemada домініканського монаха Kaspar'a Inqlar і "каноника" Peter Arbues. З'обовязано урядників, щоби їм допомагали у всіх справах і попирали їх благословенну діяльність. Понеже однак все заходились у королівськім дворі, щоби усунути нову інквізицію, ті два інквізитори розпочали діяльність від паленя ново-християн. Одно урочисте паленє наступало по другім, численні жертви гинули в полумінях. Обуренє людности росло що раз більше і закінчило ся замордованєм Peter Arbues'a.

Замордованє того інквізитора не було ділом хвилевого забуреня, але виконанє старанно обдуманім пляном. Коли переконали ся, що переговори з двором не допровадили до жадного результату, хотіли короля змусити до уступств через каранє інквізиторів. Надіяли ся, що збудять такий переполох, що ніхто на будучність не відважить ся обняти уряду інквізитора. Ново-християни жертвували добровільно гроші потрібні на заплаченє убійників, однак ініціатори того діла помилили ся. Замість перестрашу бiшеність і охота пімсти огорнула підбурену товпу. „В огонь ново-християн, котрі забили інквізитора!" — такий клич розлягав ся по улицах. На другий день митрополит скликав королівських і церковних урядників міста, тоже і шляхту, щоби усудити злочинців. Замордовано більш 200 осіб, щоби пімстити смерть інквізитора. Неможливо обчислити, кільке родин попало тоді в розпуку. Ціла Арагонія покрила ся жалобою.

Якою силою розпоряджали інквізитори доведить факт що увязнили они князя Якова з Навари, кривного короля і визначили йому публичну покуту за тоє, що підозрівали його що тойже помагав в утечі підозрілих о убійство.

Переполох, який заволодів тоді всіми, доводив до справдішної потреби впровадити сьв. офіціум. Королі сгарали ся зачислити Петра до сьвятих, представили канонізацію папі і поставили йому памятник як мученикови віри. Через зачислене сьвятим одного інквізитора, хотіли піднести повагу цілої інституції.

Як в Сарагосі, так і в других провінціях мешканці ставляли сильний опір при провадженю інквізиції. Покликували ся на свої права і не хотіли узнати Torquemada. Але що помогли права проти рішучости короля в заведеню нових судів віри. Король і папа згідно відкликали се, що передше обіцяли і шукали всіляких викрутів, щоби перепровадити свою волю без нарушеня улілених прав.

Даремний був опір. Інквізицію впровадженю всюда. В недовзі розширило ся поле діяльности Torquemada. Їх католицке величество не могло спокійно споглядати на се, щоб більша часть мешканців в Іспанії не вірила в католицку церков. Не гордили они жадним средством, яке моглоб навернути невірних і запевнити їм спасене. Ревність наказувала їм наvertати і в чужих землях, однак передовсім треба було заволодіти тійж. Повстала думка, щоби Маврів в полудневій Іспанії перемінити у вірних підданих їх королівського величества.

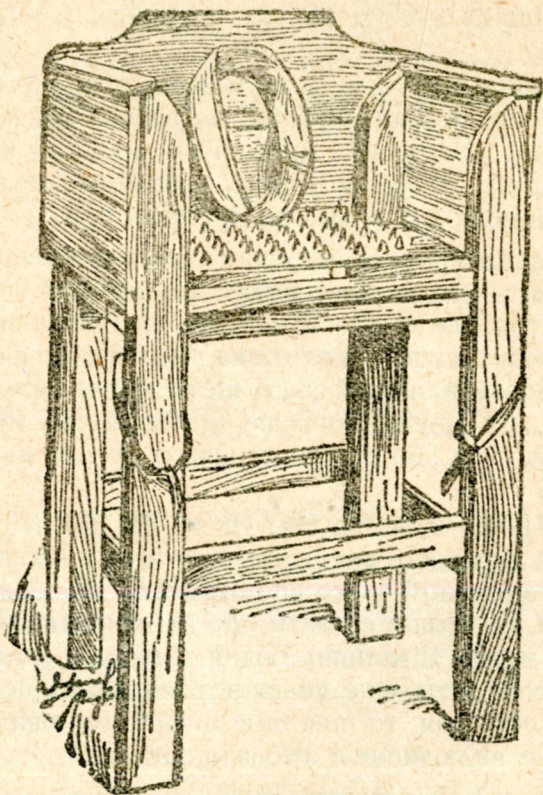
Здобуто Гранаду, послідне королівство яке єще посідали Маври в Іспанії.

З підбитим королівством зробили умову, силою якої лишено Маврам кусник землі на морскім побережю, де они могли переселяти ся зі своїми мастками з винятком збрυї і амуніції. Ті, що хотіли позістати в Гранаді, мали бути цілковито вільними не носячи ганблячої одежи і без параженя на погорду. Могли жити після своїх давних прав і обрядів і забезпечені що до своєї релігії. Жадного Мавра так мужчину як і женщину не мали змушувати до прийнятя католицкої віри.

Чи наміряли однак побідоносні Іспанци дотримати обітницї? Ніколи. Они знали що обітниця а дотриманє то др

відмінні річи. Скоро тільки загорнено Гранаду назначено митрополиту, хотя не було там католиків. Пастир був вчаснійше чим вівці. Поволи переселювалось там що раз більше католиків і можна вже було завести правильні католицькі богослуження. Визначний на Гранаду митрополита *Hernando de Tolavero* був лагідний і жичливо відносив ся до Маврів.

Столець тортур. Вязня заржено на желізних шпильках привязуючи його в пасі, рівнож привязуючи його ноги до ніг стіля.

В кождім случаю був то еще найліпший митрополита, якого там можна було вислати. Наколи однак надіяли ся сягнути ліпший вислідок жоретокостію чим лагідностію, ішли вислати до Гранади когось острійшого. *Tolavero*

своїм лагідним обходженем придбав собі прихильність Маврів і таким робом удалось йому навернути декотрих на лоно католицької церкви. Богато Маврів переходячи до католицького табору, числили на особисті користи, які принесе їм навернене. З часом побіч громад католицьких зібрав ся спорий гурток навернених Маврів, котрих католики прозивали *Moriskos*.

Ті подібно як і *Maranos*, себто охрещені Жиди, представляли корисну здобич на яку інквізитори остріли собі зуби.

В тім самім 1495 році в яким здобули Гранаду всі неохрещені Жиди зістали прогнані на розказ „їх католицького величества.“ Піднесено проти них давнійші закиди, як розшинане дітей і убійства в цілях релігійних, крадіж сьвятої гостії, нищене придорожних хрестів і т. п.

Torquemada припоручив своїм монахам навертати Жидів і змушувати їх до прийняття хресту. Однак не богато прийняло хрест. Велике число Жидів виемігрувало маючи перед очима гірку судьбу ново-християн. Жиди наглені обставинами продавали свої землі по сьмішно низьких цінах і утікали в сьвіт. *Bernalder* каже, що бачив як Жиди віддавали дім за осла або цілу винницю за кусник полотна або сукна.

В той спосіб вигнано 800 тисяч Жидів з Іспанії до *Mardony*. Єсли до сего дочислити прогнаних Маврів і християн, котрі по більшій часті виемігрували до сьвіжо відкритої Америки, то можна сказати, що за панованя Фердинанда і Ізабелі майже 2 міліони людей покинуло Іспанію. Додавши до того числа єще скількість спалених осіб і винищених сьв. офіціум, то повстане цифра, що вказує виразно на велике вилюднене і з'убожінє Іспанії.

Можна собі представити якою ненавистю горіла людиність зглядом *Torquemada*. Він був головним чинником всіх варварств, які в тім часі сповнили підляглі йому уряди. Можна сьміло уважати його за творителя всіх дальших жорстокостей. Пізнійші інквізитори вступали тільки в його сліди і розвивали його діло. Працювали дальше за його прикладом. Майже не було родини в сполучених королівствах, котра би не віддала одного зі своїх членів на жер-

тву інквізиції. Належить ся чудувати що про таких услі-
вах Torquemada помер звичайною смертю.

Число жертв Torquemada після Llorente так представ-
ляє ся: 10.200 осіб спалених живцем; 6.068 спалено по
смерти або заочно; 97.300 осіб позбавлено чести, покон-
фіковано маетки або покарано в инший спосіб. Розумі-
єсь цифри ті не суть цілковито докладними, а спосіб в я-
кий обчисляв Llorente тоже не є без блуду. В кождім слу-
чаю цифри ті зближені суть до правди.

Неможливо предетавити, які шкоди наніс той чоловік
науці. Під панованєм Маврів жите культурне розвигало ся
в Іспанії, а найліпшим доводом суть збірки їх цінних тво-
рів і рукописів. Се були перші жертви сфанатизованих по-
пів. Цілі бібліотеки гинули на кострах, неоцінені твори і
нічим не заступлені діла ішли з димом. Остаточо навіть і
папі поступованє таке видало ся за жорстоке. Александер
IV. змучений без'устанними скаргами старав ся ограничи-
ти власть Torquemada і призначив чотири особи на гене-
ральних інквізиторів для спільного залагодження інквізи-
ційних справ. Не були они однак допущені до діяльності.
Torquemada провадив свою роботу з рівною силою аж до
смерти, яка наступила 16 вересня 1494 р.

Генеральні Інквізитори Desa і Ximenes.

Місце змерлого інквізитора заняв гідний свого стано-
виска наслідник. Новому великому інквізиторови Don
Diego Desa поступованє попередника видало ся єще за
мало строгим. Заледви обняв урядованя, видав нові розпо-
рядження, надаючи інквізиційному трибуналови єще шир-
ше поле ділання.

Як говорено в попереднім розділі, Маврам по здобу-
ттю Гранада обіцяно цілковиту свободу віри без примусово-
го навернення на католицизм. Позіставлено їм навіть на
власність вузкий пас землі на побережу. Тільки не мудрі
могли звірити в конечність дотриманя обітниць і уважати
зломанє умови за ганьбу. Фердинанд і Ізабеля не належа-
ли однак до таких людей і дотримали обітницю доти тіль-
ки, доки було їм з тим вигідно; так робила більша часть во-
додітелів, про котрих переказала нам історія.

Інтереси державні, користи церкви і багато других причин усправедливило недотримане слова Маврам. Королі обіцяли їм толеранцію і невведенє інквізиції тільки для того, що уважали се тоді за конечне щоб утримати спокій в заграбленім ними краю. Коли однак зміцнили свою власть постановили укінчити розпочате діло і загнати всіх підданих до одної кошари.

Новий великий інквізитор *Desa* переконав короля, що відкликанє приреченя даного Маврам не буде зломанєм слова. Єсли їх наверне ся на католицку віру, се зробить ся тільки для їх добра і для уратованя їх бідних душ від вічної загибелі. І тому ті що навернуть ся, скористають на тім багато, а дотриманє умови упертим єретикам не має найменшої підстави. Сьвятість ціли — запровадженє одної віри в Іспанії — усправедливляло ужите виняткових средств. Там де ходило о спасенє душ дотриманє умов і обітниць невірним було річею другорядною.

Королева в початках противилась заведеню інквізиції в Гранаді, понеже се не годило ся з даною обітницею. По довгих намовах дозволила однак щоби інквізитори з *Cordo* мали право розширити свою судову власть і на королівство Гранаді. Інквізитор з *Cordo*, *Diego Rodriguez de Lucero*, не уступав *Torquemad'ови* під зглядом жорстокости. Можна отже собі представити, яке було його поступованє на так догіднім ґрунті, яким була Гранада. Католицка людність Гранаді з кождим днем збільшала ся. Підчас відвідин короля і королевої в місті Гранада в р. 1499 між їх дворянами був сповідник королевої *Francisko Ximenes de Eisneros* метрополита з *Toledo* і примас Іспанії. Сей чоловік мав цілком відмінний темперамент чим добродушний *Talavera*, тому король припоручив йому позістати в Гранаді і працювати над наверненєм Маврів.

Запевнено ріжні користи наверненням. *Talavera* щоби легше навертати Маврів казав перевести декотрі винятки з біблії на мову арабську. Того роду средство не дуже подобало ся *Ximenes'ови* і наказав подібну практику. Яко примас іспанський був вище поставлений від метрополита. *Ximenes* вдав ся в публичну диспуту з магометаньскими писателями і побідив. Богато з тих писателів дало ся переконати для особистих користей. Щоби взяти уділ у всіх інквізиторських

жорстокостях а тим самим придбати ласку короля і Ximenes'a, виводили они недобрый вплив Ісляму. З того самого становиска, з якого перше боронили Корану. Проповіди тих учених відступників магометанізму склонили від разу три тисячі Маврів прийняти хрещене з руки примаса.

Talavera старав ся найсамперед кождому дати обясненя потрібні до прийнятя католицкої віри. Ximenes думав противно; хто знає чи коли вже трафить ся так добра нагода — і покропивши водою хрестив від разу цілі згромадженя. В той спосіб перегнали они нові вівці до католицкої кошари. Люди ті належали до могутної церкви, не маючи о ній найменшого понятя. Легко зрозуміти, що такі люди були досконалим добутком для інквізиторів, бо хто не розумів католицкої віри був признаваний єретиком.

Інші средства уживав Ximenes проти невідступних що ніяким робом не хотіли навертати ся. Замикано їх де небудь з попом, котрий днями й ночами їх навертав. Ту методу застосовувано тільки до знакомих Маврів, понеже з товпою не вартало завдавати собі тільки труду.

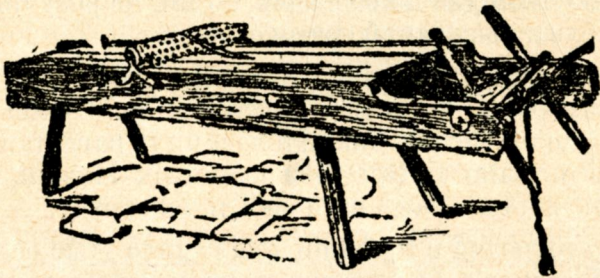
Богато людей в тодішній добі судило дуже остро поступованє Ximenes'a, бо властиво поступованє таке є гідне осуду. Ненависть до Ximenesa змогла ся ще більше коли він виступив проти Ельхом, котрих хотів навертати насильними средствами всякого рода. Ельхами називали ся потомки таких Маврів, котрі з католицкої віри перейшли на магометанізм. Ximenes присвоїв собі до них особливі права.

Страшна ненависть до Ximenesa ширила ся якийсь час тайком, аж в кінці вибухла в послідних днях 1449 р. Маршалок Ximenesa разом з пахолком і єще одним помічником удав ся до Albeyiu, мавританської части Гранади щоб там силою навернути дочку одного Ельха. Она однак піднесла такий крик, що багато магометан прибігло єй на ратунок. Коли пахоллок грозив Маврам, його і товариша сильно оббили і обкидали камінями а маршалок уйшов подібноі судьби тільки завдяки тому, що його укрила якась милостива Мавританка. Відтак мешканці Albeyiu що числило більш 5.000 магометанських домів взяли за оружїє і вирушили перед мешканє Ximenesa, щоби його wraz з помічником забити яко знобителів вільности.

Булоби не добре скінчило ся з Ximenes-ом еслиб не прихильність Маврів до лагідного Talavera. Він виступив сміло перед ними і представив, що таким способом готують собі нещастє, понеже стягнуть на себе неласку могутної королівської пари. Відтак приобіцяв їм виробити уласкавленє если успокоять ся.

Тим часом королівська пара знайшла досконалу причину до цілковитого знищення Маврів в Іспанії і прогнати їх з краю проти даного приреченя. Толковали ся в той спосіб, що самі Маври зірвали умову і задля того не мають жадного права вимагати дотриманя слова зі сторони короля.

Ложе тортур.

Вигнати Маврів — се було вже рішено. Більша часть приняла хрещеніє, а позісталих переселено на розказ Фердинанда до Африки. Доведено до сего, що ані одного нехрещеного Мавра не було в королівстві Гранади. В других частях Іспанії мешкало ещє значне число Маврів, котрим силою королівського едикту з 20 червня 1501 р. остро заборонено переходити границю королівства Гранади, щоби не перешкаждали в навертаню своїх побратимів. По тім едикті наступив другий, 12 лютого 1502 р. Се був розказ, щоби всі Маври сполучених королівств приняли католицьку віру або опустили край з кінцем цьвітня під такими самими условинами що Жиди. Не вільно їм було переселити ся до обшарів султанських, ані тоже до тих частей Африки, де провадила ся війна з Іспанією. Пізнійший едикт з 17 вересня не позваляв на еміграцію і заборонював продавати кому небудь маєтки в протягу двох літ. Таким робом Маврам не позіставало нич иньшого як прийняти католицизм.

Яко довід, що ніхто не міг себе забезпечити від інквізиції, послужити може справа проти добродушному митрополиті Гранади Talaver'ови, побожному і спокійному чоловікові, если кровожадний інквізитор Lucero осьмілив ся виступити зі слідством проти одного з представителів церкви в Іспанії, то як же безборонний був перед інквізицією кожний нище стоячий чоловік.

Три роки минуло заки укінчено слідство проти Talaver'a і заки папа по перегляді актів узнав його невинним. В загалі Lucero можнаб назвати втіленим дияволом. Його жорстокість переходила всякі границі.

По смерті Ізабелі користолобивий король Фердинанд міг еще острійше виступити проти інновіртців і єретиків чим за життя жінки.

Правдоподібно щоби ввести острійше переслідоване, визначив він двох генеральних інквізиторів: одного для Кастилії з Гранадою, другого для Арагонії. Той поділ тревав тільки до смерти Ximenes'a, генерального інквізитора для Кастилії. Відтак віддано всі справи в руки одного генерального інквізитора, пізнійшого папи Гадриана.

Коли Ximenes обіймав свій уряд, обурене на святе офіціум було дуже сильне. Найперші особи в краю відносили ся до него з ненавистію. Ximenes був на тільки мудрий, що відразу не виступав остро, хотя папа іменував його рівночасно кардиналом, хочачи в той спосіб заохотити його до нової, Богови приятної інквізиторської діяльності.

Доки Ximenes стояв поза обрубом інквізиційної машини, доти промавляв за реформою суду віри. Коли однак сам зістав проводарем тої інституції, спротивляв ся сильно всяким проектам нових змін.

Ново - христіяни жертвували королеви Фердинандови суму 600 тисяч дукатів, если він схоче запровадити публичне проваджене інквізиційного суду.

Ximenes противив ся тому, доводячи цілком слушно що через се ослабить ся вплив сьв. офіціум. Донощики не будуть мати досить довіря, щоби зраджувати єретиків, лякаючи ся переслідовань. Фердинанд отже рішив ся і відмовив публичні процеса. Се саме зробив Ximenes з його внуком наслідником Королем І. (яко цісар німецький носив імя Король ІV.) і відкинув жертву 800 тисяч ринських.

Ximenes поділив кастилійську державу на 10 інквізиційних округів, підчас коли до тепер кожда дієцезія становила один округ. Ущасливив він тоже інквізиторами посілости іспанські в Америці. В році 1509 вирушив з 14 тисячним війском до малої Оранії положеної на північнім березі Африки. Се було місце укритя для утікаючих перед інквізицією. Ximenes завоював і ту країну.

З вязниць съв. офіціум вийшли на сьвітло денне гарні річи. Довідано ся, що інквізитори дбали більше о тіло увязнених женщин, чим о їх єретицкі душі. Ximenes сейчас постановив за подібні переступства кару смерти, але се рішене не було ніколи впроваджене вжитє. Фердинанд католицкий умер 23 сїчня 1516 р. а Кароль І. вступив на престол. За його панованя Ximenes провадив своє діло тільки не цілі два роки. Ximenes умер дня 8 листопада 1517 р. Число жертв з часів його панованя Llorente подає 52.855 осіб, з тих 3.564 спалено живцем.

Сьвяте офіціум за Кароля І. і Филипа ІІ.

Кароль І. в котрого державі сонце ніколи не заходило, уродив ся в р. 1501, отже мав 16 літ, коли обняв панованє над Іспанією. Три роки пізнійше зістав цїсарем Німеччини по смерти Максиміліяна свого діда по батькови.

За його панованя відбував ся сойм Вормациї, на котрім змушено до мовчаня віртемберского монаха. Стрічаємо того князя знова в описї релігійних переслїдовань в Німеччинї. По смерти Ximenes'а, Гадриян бувший інквізитор в Арагонїї і Наварїї зістав генеральним інквізитором на цілу Іспанїю і знова утихла машина інквізиторска і Гадрияна призначено на папский престол дня 9 сїчня 1522 р. однак він яко генеральн. іспаньський інквізитор провадив і на дальше інтереса аж до 10 вересня 1523 р. себто майже до смерти, яка наступила 14 вересня т. р. Таким робом історія католицкої церкви має через рік і пів римского пани, яко урядника іспаньської інквізиції. Ся робота аж надто подобала ся папі, щоби туюж припоручати заступникови.

Чи се не є доводом, що вина варварств іспаньської інквізиції спадає тоже і на апостольську столицю?

Доси Гранада не мала власного трибуналу, позаяк трибунал з Кордо (Cordo) старав ся о спасенє душ мешканців Гранади. За нового генерального інквізитора Alfons-a Maurique ушасливлено Гранаду інквізиторами. Що і Гранада дістала свою частку, доводить письмо, видане тамже в р. 1672, котрого автор не мав найменшого наміру достарчити доводів проти інквізиції, але своєю побожною покою старав ся звеличати поступованє інквізиторів. Книжка та носить заголовок: "Auro general de la Fe!"

Филип II. Король Іспанський.

Пертрактації межі королем а папою о нове управненє інквізиційних діл, пригадують цілковито торговельні інтереса. Королеви жертвовано певні суми грошей які він приймав або відкидав, залежало се від того, чи приносило се йому відповідну користь, чи ні.

В решті інквізитори провадили свої інтереса дальше без перепони і костри не переставали горіти. Власть їх була еще так сильною, що вистарчало сказати одно неоглядне слово проти них, щоби зістати злочинцем.

Професор Д-р Woher оповідає, що одного теольога позбавленого на всегда гідности духовної за се, що сказав про інквізитора, що його поступованє є непонятне ані для ангела, ані для чоловіка, ані для диявола.

Від часу до часу приходило до забурень уличних з причини поступованя інквізиції. З Німеччини повіяв острій вітер, що відслонював побожну заслону, через яку люд приглядав ся на чини своїх гнобителів. Тим часом інквізитори з'умили придержати ся при своїй власти і ликувати над неприятелем.

Митрополита з Toledo, Juan Padro, de Tabera, був на слідником славного інквізитора Maurique. За його часів установлено "св. римску і загальну інквізицію", через що декотрі кардинали зістали генеральними інквізиторами цілої католицької церкви. Тим часом папа виразно оголосив, що з таким успіхом ділаюча іспанська інквізиція не повинна підлягати тому римському трибуналові. Однак часи незрозуміння заходили поміж римськими а іспанськими інквізиційними попами: часто перші розказували щось такого, що не подобало ся другим. За Кароля I. урядники підлягали тоже інквізиторам без жадної оборони. Єсли вчинили щось такого, що їм не подобалось, то уживано всяких средств, щоби їх упокорити, а навіть цісар так самостійний в інших случаях, не мав сили оборонити своїх урядників від інквізиційного духовенства.

За часів осьмого генерального інквізитора Ferdynanda Valdesie, котрий бісив ся від 1547 до 1565 р. звернено головню увагу на протестантів а особливо в часі, коли король зложив корону і віддав правління своєму синові понурому Филипови.

За часів Valdesa вистарчало знанє грецької або гебрейської мови, щоби зістати спаленим на кострі. До тепер обходжено троха лагіднійше з такими обвиненими, котрі перед тим не мали нічого до діла зі св. офіціумом і навертали ся Valdesie однак хотів їх таки зараз карати смертию на кострі. За його урядованя кров лягла ся потоками і ціла Іспанія дрожала. Єсли навіть хтось займав високе становиско, не міг чути ся безпечним. Примас іспанський, митрополита Carganso був оскаржений о єресь і сказаний на виприсяжене сапоодиноких речень; відтак увязнений був через 18 літ. Акту його обіймали 28 тисяч сторін. В кілька тижнів по відсидінню кари умер в 73 році життя. Valdesie казав переслідувати і вязнити навіть такі особи, котрих пізнійше римська церква вчислила в ряди святих.

Королі знова, як Кароль так і син його Филип мали тоже до діла зі сьв. офіціум. Папа Павло IV. оскаржив їх о не-виновнюване обовязків зглядом віри. Судия, котрому повірено слідство, поставив внесок позбавити Кароля цїсарскої корони Нїмеччини і Ішпанії і других приналежних країн, а Филип позбавити неаполїтаньского престола, який він тоді займав; дальше, щоби видати банїційну буллю проти вітцеви і синові і звільнити люд від послуху зглядом них. Папа казав стримати процес, щоб його розпочати при відповіднійшій спосібности.

За Valdes'a введено тоже рухомий полк інквізиційних пахолків, котрого члени розбігли ся по краю, щоби ловити утікаючих. Бачимо, що не занедбано нічого, що прихилилось до побіди сьвятої, католицкої віри.

В літах 1559 і 1560 відбули ся чотири великі аево протестантів в Belladolid і Seville. Відзначили ся они тим, що найзнатнійші вельможні Ішпанці, а навіть двох членів королївскої родини і сам король були присутними. Перше ауто відбуло ся 21 мая 1559 р. При тій нагоді зістало спалених 14 осіб і оден труп. Друге ауто відбуло ся 24 вересня того самого року; на спалене осуджено 21 осіб а 80 сказано на всілякі покути. Найбільше урочисте ауто було 8 жовтня, бо був присутний Филип II.

Коли на інших урочистих судах віри найвисший королївский урядник складав присягу що буде слухняний розказам сьв. офіціум, тепер сам Филип II. піддав ся присязї. При сягав, що буде боронити сьвяту католицку віру, а тоже давати поміч єї слугам проти єретиків і їх оборонців. Ось і взір правдивого князя, котрий в той спосіб заслугував ся у папів.

Велике сьвято ауто в Мадриті в році 1660.

Филип II. умер 13 вересня 1598 р. і передав престїл своему синові Филипови III. котрий зі свого вихованя більш подобав на домініканьского монаха, чим на володїтеля монархїї. Задля без'устанного ургованя зі сторони Кортезів, щоби ограничити насильство інквізиції, король буцім то прихилив ся до сего, але не вчинив нічого а інквізитори бісили ся чимраз то більше. За намовою митрополита з Валентїї

поповнив король гидкий чин, приказуючи вигнати з краю Моріскосів, себто хрещених Маврів. Около мільон людей мусіло шукати схорониска в Африці. Трудно собі представити, яка нужда запанувала задля такої примусової вандрівки.

Филип IV. був ціковито подібний до свого попередника. Сьвяткував він свій вступ на престіл великим *auto dafе*, понеже той празник уважав за найгіднійший. Костри не переставали горіти. Коли оженив ся наслідник його Кароль II. інквізитори скористали з сеї нагоди і щоби звернути увагу короля на свою благословенну діяльність урядили суд віри. Позістав опис того празника. Записаний одним з довірників сьв. офіціум і видрукований в тім самім році, в котрім відбуло ся весіле то є в році 1660 в Мадриті. Дуже довга напись того опису, зачинає ся від слів: "*Belacion Historica del Auto general de Le!*" Автор підписаний яко урядник і довірник сьв. офіціум.

Мадрит до сеї пори не мав щастя бачити в своїх мурах урочистого суду віри, позаяк трибунал, що перестерігав побожність мешканців Мадриту мав своє стаłe сідлиско в Toledo. Уважано однак що і мешканців Мадриту належалоб ся раз вдоволити, допускаючи їх на такий суд, на який звичайно могли бути присутними оскаржені сьвітські вельможні. При тім не вигідно було стягати до Toledo молоду королівску пару, в честь котрої все те мало бути уряджене. Не було отже иншої ради, як спровадити інквізиторів і їх жертви з Toledo і в столиці урядити се благородне представлене.

При обчисленю деліквентів, якими можна було розпоряджати, виказало ся на втіху завідателів празника, що мали они в своїх шпонах осуждених на розличні кари і таким робом могли они урядити цілковито удатне видовиско. Молодий король завістив, що є сильно зацікавлений тими річами, подібно висказала ся і королева. Мати королевої, котра єще жила, посьвідчала те саме з власного досьвіду, позаяк вже раз для неї уряджено подібну забаву. Представлене мало відбутися 30 червня, однак на день 30 мая назначено публичне оголошене забави. В тім дни припадала річниця, коли король Фердинанд сьвятий ніс на своїх плечах дерево на костер для еретиків.

Дня 30 мая на памятку короля, що двигав дерево вивішено чорні фани інквізиційні зі золотими берегами

а головнім бальконі палати генерального інквізитора, а вікна закрито червоним адамашком. У деяких вікнах стояли трубачі, котрі що дві години трубили, щоби розвеселити місцевих жителів.

Около пятої години отворено велику браму палати і okazaв ся похід довірників і пахолків інквізиційних, що мали брати уділ в представленю перед палатою. На чолі походу два вельможні тримали кінці хоругви. В перед ішов посол і на даний трубачами знак оповістив серед тиші: “Всім мешканцям і поселенцям тої столиці, як тоже і всім тим, котрі тут задержали ся, подає ся до відомости, що сьв. офіціум інквізиції для міста і королівства Toledo уряджає публичне auto da fe дня 30 червня на рiазо Mayor нашого столичного міста. Всі, котрі прихильні сему і признають нам могутність, достунять всіх ласк і початкових індульгенцій.”

Самий драмат розпочав ся 28 червня від спровадження, дерева.

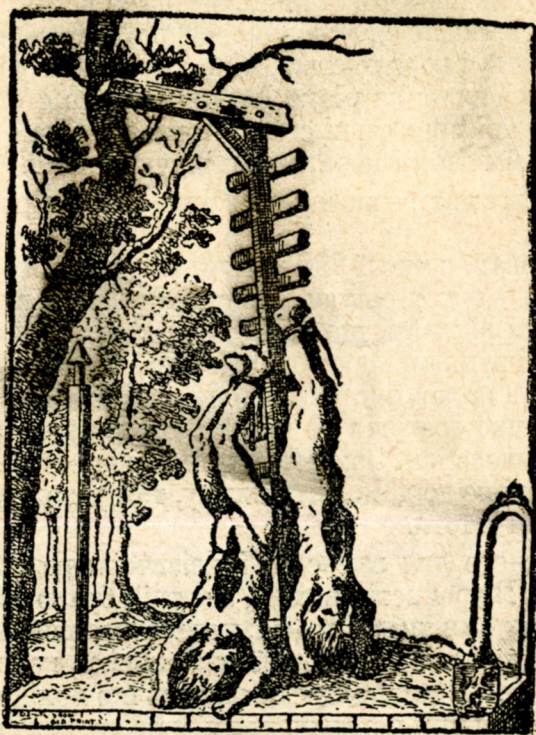
Ціле товар. в числі 290 мушкін шляхотського походження вступило на службу сьв. офіціум яко “воїни віри. Їх роля розпочала ся від того, що зібрали ся в палаті генерального інквізитора і рушили перед браму міста, де були нагромаджені стоси дров на костри. То дерево, що відгравало знатну ролю в мученю єретиків не могло бути перенесене до міста звичайним способом. Звичайно четвероногі осли возили дерево призначене до домового ужитку, тим разом то дерево не сли двоножні істоти.

Слiдуючого дня вже самі інквізитори розпочали свою діяльність. В урочистім поході, в котрім брало участь більш 700 осіб між ними князі і графи, несено ‘зелений хрест’, знак інквізиції з каплиці сьв. Марії арагонської, королівської каплиці в замку. В записках споминаєсь що похід сей ішов у лицею в найбільшім порядку, для піднесеня духа вірних і що само небо прихильне було сему, позаяк була дуже гарна погода. В тім часі спроваджено до Мадриту, інквізиційних в'язнів. Було їх 88, з тих 21 сказаних на смерть. Витягнуто тих нещасників з тимчасової вязниці, не споминаючи нічого про ціль подорожи. Зі звязаними руками їхали они тільки ночею і в ночі приїхали до Мадриту. Доперва послiдної ночі перед тим “сьвятом” оповістили їм їх судьбу. Кожного засудженого на відданє в руки сьвітської власти, себто на смерть,

замикано з двома монахами, що мали його приготувити смерть. Найбільшою потіхою була обітниця, що в случа навернення сказаний буде забитий перед спаленем; в протинім случаю зістане підданий всім мукам повільного пален живцем.

Але і поза обрубом міста всьо було в руху. Дороги, котрим мав іти похід, загороджено дошками, щоби товпа не тиснула ся. Позіставлено однак досить місця для заспокоєня цікавості люду.

Вішанє за ноги.

Важних переступників вже з раня убрано в назначену одежу. Була се дуже скомплікована робота. Треба так убрати, щоби чорт, котрий в коротці має їх широкі крила пекла, був в змозі відріжнити більших грішників від менших. На голові мав кождий засудженій стіжковату шапку, на котрій намальована була карикатура чорта і огонь. Ко-

рий був засуджений на спаленє мав на шапці поломінь пов-
аючий в гору, а ті котрі не мали бути спалені мальовано по-
ломінь звернений в долину. Наколи справлено ся з переби-
ранєм, приготували велику гостину катам, по чім похід вже
міг вирушити в напрямі казні.

Похід отвирав вибраний воїн віри, що двигав дерево;
за ним ішло дванайцять пошів в білих габітах, відтак 43 си-
льних мужів, кождий з лялькою на палици. Ті ляльки пред-
ставляли засуджених еретиків, котрі мали щастє утечи пе-
ред пажерниками сьв. офіціом. Єсли не зловлено такого
єретика, то хотіли спалити хотяй його подобіє. Ті ляльки
були убрані так, як єретики проваджені на смерть.

Дальше поступав відділ мущин, що ніс трумни трупів
єретиків, викопаних для спаленя. Відтак ішли засуджені в
своїх єретицких костіюмах. Менш винуваті ішли на пере-
дї, сказані на смерть за ними. Кождий з нещасників ішов з
осібна, тримаючи в руці горіючу сьвічку; з обох сторін коло
них ішли монахи, котрих обовязком було навертати а ново-
навернених скрінляти в покорі. Дванайцятьом засудженим
на смерть закнибльовано уста, побоюючись, що в дорозі
моглиб відкрити перед людом всілякі справки і тайни інкві-
зиції. В кінці поступала ціла товпа членів інквізиційного
уряду, знане число духовних і сьвітєких вельмож, котрі
покликані були до звеличаня сеї урочистости.

Всі вікна і дахи позаймала публіка. З ріжних сторін
цікавий люд тиснув ся в замкнених бічних улицах.

Наколи прибули на площу і кождий заняв своє місце,
розпочали то жалібне видовиско тим, що король мусів при-
сягнути, що буде поспирати інквізицію і єї слуг і служити їм
помочнио. Генеральний інквізитор зійшов зі свого пре-
стола, удав ся до королівскої ложи і перечитав йому слідую-
чу присягу.

“Ваше королівске величество присягає і прирікає на
Вашу віру і на ваше королівске слово, що Ви як правдивий
король з Божої милости і як католицкий володїтель з цілою
вашою властию над католицкою релїгією, як сего учить і дер-
жить ся сьвята, апостольска і римска церков, будете єї бо-
ронити і все чинити, щоби та церква утримала ся і розшири-
ла ся. Присягаєте і прирікаєте, що будете і кажете переслі-
дувати всіх єретиків і відступників, ворогів тоїж церкви.

Присягаєте і прирікаєте, що будете і кажете помагати сьв. офіціюм інквізиції, щоби виловити і покарати єретиків бурителів спокою нашої сьв. церкви, як того вимагає сьв. канон і його приписи і що Ваше королівске величество нікого не буде брати в оборону без огляду на його становиско.”

Наколи король зложив присягу, відчитано другу форму присяги дуже довгого змісту, котру мусіли зложити всі присутні. “Амін”, що означало зложене присяги, кричав кождий що мав сил, щоби не бути підозрілим о спротивлене сьв. офіціюм. Опісля наступала відповідна до сего акту проповідь, в котрій представляли заслуги інквізиції в як найкрасшім сьвітлі, а в кінці розпочато читане засудів. По перечитаню тих засудів проваджено засуджених на смерть на місце спаленя і привязавши їх до стовпів, підпалено дерево. Головний урядник кидав полно подане королівскою парою і огонь розпочинав свою роботу для найвисшої почести Бога. Коло 9-ої години вечером засуджені віддали духа. Король дочекавши кінця, вернув вдоволений домів. Люд був тоже одушевлений. Уласкавлених відставлено до вязниць і на тім закінчив ся празник в честь королівскої пари.

Конець іспанської інквізиції.

По смерти Кароля II. зістав королем Филип V. При вступленю його на престол хотіли урядити тоже урочистости, але король спротивив ся тому. Однак поширав він інквізицію в інтересі держави так, як поучив його дідю Людвик XV. у Франції. За то інквізитори стали по стороні короля і боронили його від противників. Загально думають, що від часу коли престол іспанський належав до французких князят а не до іспанських, злагодніла скаженість інквізиційна. Llorente заперечує сему і твердить, що за Филипа V., котрий помер 1746 р. спалено 1,564 осіб і взагалі осуджено 14,076 єретиків; в кождім случаю є се поважне число коли зважить ся, що се були часи великих гуманних писателів французких Voltaire'a і Rossau'a.

Поволи і люд іспанський мусів прозріти, на яку дорогу його впроваджено. Ідеї, що повстали і розвинули ся на півночі, перейшли тоже за Піренеї і затрясли частию Іспанії.

Віра в спасеність інквізиції почала хитати ся і що раз більше повставали проти єї власти.

18 січня 1772 р. Кароль ІІІ. видав розказ до інквізиторів, щоби тримали ся в границях віри і не тикали ся сьвітських справ, як се до тепер чинили. Самі інквізитори були на тільки спиритними, що уважали за конечно утримати міру і карали о много легше такі переступства, які давнійше потягали за собою палене на кострах. Особливо не відважили ся виступати проти вельможів і знатнійших осіб, мусіли собі тоже відмовити приятности палити на кострах високих урядників. Коли случайно була якась поголоска о них, то звичайно висщі урядники інквізиційні, не так сфанатизовані і хитрійші від низших старали ся се затерти.

Вішане за ноги — руки і обдиране зі шкіри.

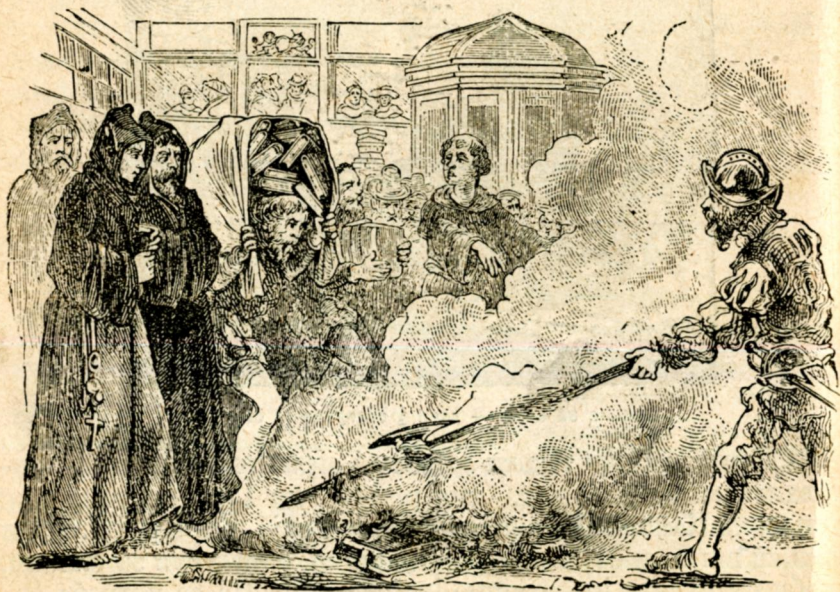
Докучали они тільки людови і ограничували ся на завданю всіляких покут. Від р. 1759 до 1788 себто підчас панованя Кароля ІІІ. спалено лише 4 осіб. Кароль ІІІ. відважив ся вигнати єзуїтів зі своєї дежави, однак був за слабій, щоби скасувати інституцію інквізиторів. На се потреба було сильнійшої руки, треба було Наполеона, щоби прогнати іспанських попів.

Що було неможливим для іспанських королів, се зробив Наполеон за одним потягненем пера. Дня 4 грудня 1808 р. написав він слідующий розказ на кавальчику папера: "Інквізиторів увязнити. Заказати дальшу роботу сьв. офіціюм. На його доходи наложити арешт."

Хотя хвилево залагоджено ся з тим потвором, забити не зістав. По засланою Наполеона попи враз зі своїми сторонниками зажадали відновлення сьв. офіціум і булоби до сего дійшло, понеже Кортези обнявши ряд, носили ся з тим самим наміром. На щастє розсуднійші елемента взяли верх і узнано таке відновленє за спротивляюче ся горожаньскій вільности. Ограничено ся на тім, що тільки католицька релігія є дозволена в Іспанії.

Тоді попи піднесли бунт і підбурили своїх сторонників. Треба було відкликати з Іспанії навіть папского нунція, по заяк сей бунт поширав надто ревню. Наколи Фердинанд VII. повернув до Іспанії в 1814 р. здавало ся, що для інквізиторів повернуть давні часи. Казав він увязнити Кортезів за опозицію і запровадити інквізицію.

Спаленє Біблії і св. Письма, в Іспанії, 1540 р.

Але пострах перед тою інквізицією минув вже безповоротно і навіть королівська ласка не була в змозі причинити ся до “romyślnej” праці інквізиторів. Послїдні засуди, котрі видала іспаньська інквізиція, зістали виконані здаєсь в р. 1826.

На тім скінчила ся фактично діяльність суду віри, хоч після римо - католицького погляду існує тойже еще до тепер. Член катедральної капітули професор теології д-р Нуго Lammer з Вроцлава каже в своїм *Analecta Romana* в річниках 1860 до 1861 що знесене інквізиції в Іспанії є цілковито неважне, позаяк стало ся се без дозволу папи; правно належить уважати ту інституцію за існуючу.

В кінці хай собі католицкі пони думають, що і днесь мають право на інквізиційні суди. Найголовнійшою річею є се, що вже не суть в змозі палити "єретиків" на кострах. Хай собі теперішні слуги божі спочивають на лаврових вінцях, які їм приготували їх попередники. Заслуги тих послідних були аж надто великі, щоби щось не позістало для наслідників.

На закінчене пригадуємо еще раз число засуджених: 31,912 спалено живцем; 17,659 спалено по смерті або в образах; 281,450 засуджено на тяжшу або легшу кару. Загальна сума засуджених 341,021.

Інквізиція в іспанських посіlostях і на морю.

Іспанські королі, котрі не жалували нічого, щоби тільки запровадити інквізицію і піддержати єї повагу в своїй вітчині не забували тоже і про другі краї, котрі мали щастє бути під панованєм католицького володітеля Іспанії.

Другий великий іспанський інквізитор *Desa* запровадив був вже інквізицію в Сицилії (італійський острів) і став ся про те саме в Неаполи. Сицилійці не хотіли згодити ся на той страшний суд і люд ставляв перепони. Інквізитори змогли отримати ся на становисках тільки при помочи сьвітскої власти, котра з розказу короля їх боронила. Опираючи ся на тій обороні роз'ухвалили ся так скоро, як їх побратими в вітчині. Сицилійці допроваджені їх поступованєм до остаточности, заворушились в 1516 р. і увільнили всіх вязнів умираючих з голоду в інквізиторських вязницях. Завдяки особлившому трафови сам інквізитор заледво уратував жите. Заступник короля тоже ратував себе утечею, бо і він був людом зненавиджений, яко оборонця інквізиційних монахів.

В той спосіб повстримано в Сицилії благословенну діяльність св. офіціумом.

В Неаполю Фердинанд пробував кілька разів відновити суд над єретиками після взору іспанського, але наміри його розбилися о сильний опір люду. Старання ся Кароля I. Филипа II. були тоже надаремні. Сей послідний хотів уцалелити Медиолян таким трибуналом, але і тут натрафив на енергічний опір. Льомбардські єпископи, котрі знали о тим добре, що через впроваджене суду віри потернуть їх власть і значіне, противили ся тому цілою силою, а люд і урядники поспирали їх змагане як найрвнїйше.

В Америці запроваджене інквізиції належить приписати кардиналови і великому інквізиторови Ximenes'ови, котрий назначив був дня 7 мая 1516 р. єпископа з Куби (сей великий остров належав давнїйше до Іспанії) на делегованого генерального інквізитора в Іспанських кольонїях. Уповажнив його до вибору всіх судиїв і урядників трибуналу, котрим мав повірити всі інквізиційні справи.

Бідні Індіяни в ново - відкритих землях вистрашені і позбавлені спокою, окрім горівки і иньших добродійств, які їм принесли білі, дістали на карк еше пановане фанатичного католицкого клеру. Часто благали свого великого духа, щоби знищив тих людий, котрі скоро тільки прибули, сейчас предприняли страшні средства проти тубильцям.

Перше *auto dafе* в Новім світі відбуло ся в р. 1574. Приготованя до того празника цілковито дорівнували іспанським. Спалено одного Француза і одного Англіка, позаяк яко лютерани належали до чорта. 80 осіб принято знову до церкви і сказано на всілякі кари.

В Америці були тоже вічні непорозуміня межи властїю і інквізиторами, котрі не тїшили ся таким поведженем як в Іспанії. Филип III. думав, що в Америці запевнить побїду одинокій провадячїй до спасеня віри тим, що закаже пересиляти ся тут всім єретикам і менше або більше підозрілим особам. Охрещений Жид або свіжо навернений Мавр і такий чоловік, котрого інквізиция вже карала, не міг перенести ся до Америки. Се саме тикало ся дітей і унуків спалених єретиків.

Хто відважив ся виїхати мимо закау, тому забирали маєток або з браку такого казували на 100 нагайок. Мимо

сего, таких переселенців появило ся дуже багато. Навіть лю-
тя дям незнаного походження удавало ся дістати американський
пашпорт, если тільки не призабули дати якесь лапове уря-
дникови. Таким робом появило ся в іспанській Америці
багато ново-християн і людей незнаного походження. Прибу-
вали тут тоже люди шукаючі вражінь. Такі люди не уміли з
покорою зносити поступованя інквізиторів. Інквізитори мусі-
ли ся до сего застосувати. Мусіли відступити від урочистих
auto da fe а вдоволити ся малими приватними.

Рівночасно з упадком інквізиції в єї іспанській вітчиз-
ні і американській провінції увільнили ся тоже від того тя-
гару, прямуючи до політичної самостійности. При тій нагоді
показало ся, що клер був сторонником сьвітських властей до
сих пор, доки інтереса їх були спільні. Филипп II. не задо-
волив ся панованем всечесних отців інквізиторів у всіх іш-
панських посілостях, отже установив еще інквізицію на ко-
раблях.

Задля великої фльоти, яку мала Іспанія, не велика річ
було найти там єретика. Факт сей не давав спокою побож-
ній королівській совісти. За його старанем папа уповажнив
великого інквізитора впровадити інквізицію на кораблях
і назначити суднів і помічників. Їх обовязком було не тільки
перестерігати чистість віри поміж корабельною службою і
подорожниками, але і недопускати до спровадження книжок
і вивоженя єретиків, позаяк їм не вільно було виїжджати без
дозволеня. Ні один корабель не міг опустити порту без ре-
візії інквізитора або його помічника.

З часом отворили ся Филиппови очи на шкоду, яку ви-
ряджало торгівлі таке поступованє. Злегчено приписи о
стілько, що ревізію товарів повірено урядникам цловим; по-
шукуванє єретиків мало відбувати ся лиш тоді, коли було пі
дозріне.

Задля великого торговельного руху Нідерляндці дій-
шли до знатного добробиту і думка самостійности широко
розвинула ся у мешканців нідерляндских міст. Бога-
то Іспанців вигнаних зі своєї вітчизни тут посели-
лись. Іспанське правліне зносили там не дуже охочо
а навіть нідерляндскі вельможі виступали проти него, ува-
жаючи себе покровдженними. Кароль І. надто високо цїнив
вартість Нідерляндців для своєї держави, щоби міг пусти-

ти волю своєму поступованю. Його наслідник Филип був великим фанатиком; фанатизм був головною ціхою його характеру. Хотя знав, що своїм поступованем утратить Нідерляндію для Іспанії, однак як запевняв папа, не міг знести, щоби в Нідерляндії позістало коріне отруйної рослини і волів утратити цілу провінцію чим виречи ся на вернення єї на католицьку віру.

Кароль назначив в р. 1532 на інквізитора в нідерляндських посіlostях сьвітеского чоловіка Franz von der Huldт. Папа затвердив ту номінацію. Той чоловік заледви кілька літ міг сповняти службу на честь сьвятої церкви. За сфалшоване публичних актів зістав скіннений з уряду і оскаржений перед судом. Отже початок не дуже був щасливий. В р. 1525 папа Клементий VII. назначив трех урядників яко наслідників виклятого Franza von Huldт'a. Ті наслідники були іменовані папою, а ні королем, з виразною назвою папських інквізиторів. Franz von der Huldт зараз в початках свого урядованя казав спалити двох монахів августіанів за поперте науки Лютра, третого знову монаха казав зашити у мішок і вкинути до ріки Шельди. Затоплено тоже один корабель в Антверпії а попа спалено живцем за се, що оженив ся. Наслідники пішли дальше тою дорогою. Одного разу казали спалити цілу родину. Проваджено на костер навіть вагітні жінки.

Ненависть до інквізиторів так змогла ся, що Кароль не казав їх називати інквізиторами, але слугами церкви. Та назва і пізнійше дотримала ся хотя не було ріжниць поміж іспанськими інквізиторами а нідерляндськими слугами церкви. 25 вересня 1550 р. Кароль назначив троякий рід смерти: меч, огонь або закопуване живцем.

Що однак помогли ті кари в порівнаню з запалом з яким протестанти здобували собі прихильників? Католицький піп F. J. Holzwarth в своїм "Відорванє ся Нідерляндів" каже: "тільки ересь могла іти такими мановцями, щоби достерігти еретицкого материялу і тільки она мала чоло так сміло провадити свій інтерес." Кати церкви були в тих часах так безсильними взглядом прихильників ереси, як теперішні поліційні переслідованя взглядом робітників. Старали ся они всякими способами приглушити рантовний рух який о-

панував умисли; але всякі перешкоди ставлені ними завалили ся.

Тодішній історик Hugo Grotius подає число страчених Нідерляндців з причин релігійних за Кароля і Филипа на 100 тисяч. Князь з оранії зменшає тую до 50 тисяч. Коли-б навіть і то число було за велике, то в кождім случаю не улягає сумніву, що нечувану скількість відступників від церкви помордовано.

Збільшуючи еще в році 1565 кари на єретиків Филип приспішив кінець іспанського панованя. В р. 1566 заключено союз ґезів до котрого належало дві тисяч осіб нисшої шляхти щоб протиділати інквізиції. Попи скликували всюди люд, щоби зазнайомити його з наукою протестантською; люд зброїв ся. Король післав до Нідерляндії Альбу і той почав своє грізне пановане. Єретиків, позісталих укарано шибеницею або на кострах. Сам Альба був председателем в кровожаднім суді видаючим засуди. Від 20 лютого 1568 р. до 5 марця слідуячого року згинуло 1700 осіб в Торукселі. Се саме діяло ся і в других містах. То насильне поступоване мало для Нідерляндчиків той вислідок, що зібрали всі сили, щоби скинути іспанське ярмо котре на них тяжило 80 літ. Враз з самостійністю здобули Нідерляндчики цілковиту вільність віри і тепер заледви трета часть людности визнає католицизм.

Сьвята римска і загальна інквізиция.

Зв'язні зносини що панували в середних віках поміж Німцями а Італійцями приспішили розвій науки Лютра в Італії. Бажане реформи церкви і клеру були щораз нападніші. На пропозицію кардинала Caraffa, папа Павло III. запровадив римску і загальну інквізицію. Булля, силою котрої покликано до життя ту інституцію має дату 21 липня 1542 р.

Щоби у іспанських інквізиторях не взбудилась заздрість задля нового римского трибуналу, рішено, що іспанський суд позістане цілковито самостійним і провадити буде свої інтереса давнішим способом. Римські інквізитори старали ся однак розширити свою власть на іспанських побра

тимів, однак надармо. Ті ставляли енергічний опір і зухвало відповідали на розкази, що приходили з Риму. Але ту ходило о оборону своїх інтересів і кишень і тому інквізитори робили все що можливе, щоби утримати себе.

З цілою жорстокістю виступлено проти єретиків. Переслідуване і перестрах опанував Італію. Богато Італійців збігло до Німеччини і Швайцарії. Зфанатизовані монахи винайшли нову зброю проти своїх неприятелів. Позамикано всі наукові академії, а ціла література підлягала найбільшій ревізії. В р. 1543 Caraffa розказав, щоби жадна кни-представити інквізиторам спис книжок. Єсли найшли ся невідповідні, то конфісковано їх і палено. Кожний мусів стеречи ся кушити всечеснійшими вітцями заборонену книжку. жка без огляду на зміст, стара чи нова не була видана на будуче без дозволу інквізиторів. Книгарники були з'обовязані Урядникам цловим заказано висилати книжки на місце їх призначеня без ревізії інквізиторскої. Наказано понам ревізію всіх книгарень, щоби переконати ся, чи на складі нема заказаного товару. Кожний мав обовязок доносити про заказані письма і нищити їх.

В тім часі указали ся перші списи заказаних книжок. Теологічні факультети в Loewen і в парижській Sorbonne видали вже подібні списи. Тепер папский нунцій в Венеції Giovanni della Casa будучи в дуже близьких зносинах з домом Caraffa видав в р. 1548 катальог, в яким було виказаних більш 70 чисел заказаних книжок. По трех роках вийшов новий катальог у Фльоренції, а в р. 1554 в Медиолянї. Катальог виданий в Римі в р. 1559 виказував навіть письма кардиналів а що найсьмішнійше навіть історію самого Casa. Той індекс обовязує католицьку церкву навіть по нинішний день, однак на сі часи все тоє є мертвою літературою. Находить ся там значне число німецких клясиків, котрих письма суть католиками заборонені ще і тепер. Стараня щоби і тепер стосовано ся до того заказу булиб даремні.

При всіх підприємтях проти єретиків послугувано ся все сьвіцкою помочію. Позаяк папа був і сьвітским володітелем значної часті Італії то урядники залежали від него під кождим взглядом. Інквізитори отже не потребували страхати ся опору зі сторони сьвітских урядників. В декотрих других італійских державах знаходили они прихильне принятє,

а Медиолян і Неаполь, які противили ся іспанській інквізиції отворили вільний вступ для римських інквізиторів. Они господарили в Тоскані так, що ціла торгівля і рух устав; жаден чужий купець (торговельник) не міг рушити ся в місті, щоби не бути інціонованим. Хто міг той ратував ся утечею; учені і артисти що численно пробували на дворі *Megirri* мусіли шукати другого місця побуту. Люд грязнув що раз більше в віруванє забобонів і убожів.

В Венеції інквізиція ніколи не дійшла до такої великої сили як де инде. Венеціане надто перестерігали свою самостійність, щоби піддати ся під вплив чужинців. Ставлені інквізиторами вимоги для дожив (венецких управителів), щоби сї ввели проти єретиків едикта, видавані папою і цісарем, були все відкидувані. На інквізиторів наложено того рода ограниченє, що не могли нічого рішити без трех назначених республікою сенаторів, які могли втримати веденє процесу. Засуд виданий в їх неприсутности був неважний. Ті сенатори були горожанами, цілковито незалежні від римської курії.

Понеже конфіската маєтку в Венеції не була дозволена, отже упадала головна причина судити єретиків. Замість набувати маєтки, можна було паразити ся еще на змушенє платити кошта процесу і відшкодованя. Не маємо доводів на се, чи в Венеції відбувало ся паленє живцем на кострах, чи тільки палено трупи. Осуджені діставали ся на той сьвіт другим способом. Дошку, до котрої привязувано засудженого опирали кінцями на два човна і випливали на море. Відтак човна розпливали ся в противні сторони і дошка з кандидатом на смерть впадала в воду. Не була то гарна смерть, але в кождім случаю ліпша від повільного паленя.

Історики католицької церкви висловили ся, що в Римі не виконано ані одного засуду на смерть. Се однак противить ся правді, що між иншими потверджує тоже єзуїта *Sachini* і венецкий посол *Pavlo Tierolo*. Перший з них заявляє, що *Luigi Pascal*, євангелистичний проповідник в *Kalabrii* зістав спалений в Римі в присутности папи в р. 1560. Венецкий посол знова під датою 27 вересня 1567 р. оповідає що в котрусь неділю відбув ся за його урядованя суд віри під церквою *Santa Maria Sopra Minerva* при участі всіх кардиналів присутних тоді в Римі. На тім суді сказано дві

особи на смерть, одну з тих на замування. — Третю особу сказано на доживотну в'язницю, а решту єретиків на меншу або більшу грошеву кару.

Студент Мартин Лютер знайшов в університеті в Ерфурт Біблію в році 1502.

Бунт люду з причини інквізиції повстав в Римі в році 1559 по смерті Павла IV. При іменованю нового папи був звичай увільняти в'язнів. Так стало ся і тим разом. Не опорожнено тільки інквізиційних в'язниць. Тоді люд підложи

огонь під вязницю і освободив 72 вязнів. З трудом удало ся інквізиторам спасти жите перед обуреним людом.

Другий наслідник Павла IV., Пій V. прийняв титул “висшого інквізитора.” Видав розказ до лікарів церковної держави, щоби не пильнувати надто хорих довше чим три дни, хіба що хорий представить сьвідощтво нової сповіди. Той папа працював з такою ревностію в інтересі інквізиції, що люд дав йому додаток “Інквізиційного Михайла” після його властивого імени.

В тих часах жив Гіордано Брюно. Походив він з багатої родини і дістав старанне вихованє. В молодости своєї зіткнув ся з Вальдензами і знана нам вже масова різня Вальдензів в Калябрії, обудила в нїм страшний протест. В п'ятнайцятім році жита вступив до домініканського монастира в Неаполю, щоби віддати ся в спокою своїм студиям філософії. Вже тут не подобав ся він монахам, позаяк роздарував всі свої сьвяті образи. Заки отримав сьвяченє переносив ся з одного домініканського кляштору до другого, не могучи нігде найти спокою. З кождим днем чув що раз більш що його погляди цілковито не згаджають ся з римскою наукою. Відкинув своє законне імя і вандрував з одної місцевости до другої через Женеву, Париж, Англію, Бронсвіг, Франкфурт — повернув до Італії і в Венеції впав в руки інквізиторів.

Рим зажадав його виданя, позаяк не був підданий республіки. Сенат згодив ся на се проти волі державного прокуратора Донато. Сім літ пересидів Bruno в венецких вязницях, сім літ в римських аж зістав спалений на Campo di Fiore дня 15 лютого 1600 р. ювілейного року для католицької церкви.

1642 р. закінчив жите Galileusz Galilei в 87 році жита. Властиво не умер в інквізиторській вязниці, а в другій місцевости, не казали йому перебувати. В кождім случаю пізнав він добре інквізиторську вязницю.

А тепер найцікавіша річ. Знана є неомильність папи. Хотя прийнято єї за догмат, доперва в р. 1870, то однак перед тим в ню вірено і визначнійші отці церкви годили ся з тим. По оголошеню того переконаня яко догмат, жаден католик не міг сумнівати ся про неомильність попередних папів, а тим самим і існуючому тоді папі.

Але одного папу тоже не оминуло слідство чистість віри. Іменно Інокентія XI (1676-1689) підозрівано о тайне належанє до Моліносів. Дня 13 лютого 1687 р. з'явила ся у него депутація сьв. офіціумом в ціли слідства. Не неомильного папу хотіли переслухати, але Benedykta Odelscachi, який по передно називав ся Інокентий. Розуміє ся се була попівека штука: особу папску уважали за невірну, ненарушаючи самого папу.

Тайною зістало те, про що говорено і що зайшло при тім слідстві. Навіть старано ся укрити самий факт. Англіканський єпископ, Gilbert Burnet, котрий описує се оповідає дальше, що він враз з другими єретиками запитав жартом католиків з Риму, де скриває ся неомильність папи, єсли ним самим призначені слідителі віри не суть о ній переконані.

Коли рівночасно зі скорим ширенєм ся просьвіти заникло безуслівне панованє Риму над умислами, сьвітські власти повстали проти провадженю монаших судів віри. Клятва стратила свій грізний характер, оружїє ступило. Урядник що спротивляв ся папским розпорядженям вже не потребував страхати ся утрати уряду. Майже ціла вже протестанцка Англія провадила великі торговельні зносини зі всіми країями і була в змозі оборонити своїх підданих в других країнах. На "бритийське бажанє" увільнено нераз інквізиційних вязнів.

В історії інквізиції XVIII. столїтя головну ролю відіграло вільномулярство (масони). Масон був для доброго католика таким самим страховищем, яким є соціяліст для клерикального хлопа.

Задля тайности, якою оточували ся масони курсували о них найбільші фантастичні оповіданя. Несотворені байки повстали о їх звязи з чортами. Папа не вірив всему тому, однак мав свої причини, щоби їх винищити. То, до чого прямували масони, противило ся віруючому, в догмати церкви і нівечили вплив тоїж. Масонство втиснуло ся до всіх тотовариских кругів переважно до висших і захитало становиско церкви католицкої. Головні засади масонства були пляхотні і взаїмна поміч і релігійна толеранція. Легко тоже поняти, що вже і се вистарчило, щоби на масонство стягнути насильне переслідованє церкви.

В першій половині XVIII ст. бачимо всюди, навіть в Італії степений упадок інквізиції. В р. 1769 видав князь з Парми заяву, що по смерті урядуючого інквізитора не вільно назначати другого, те саме наказано в Тесканії. Фердинанд VI. з Сицилії зніс інквізицію в р. 1782. Наполеон, котрий так нагло положив кінець іспанській інквізиції, розказав тоже знесенє римської інквізиції. “Від сеї хвилі ваш трибунал не існує. Духове катованє має свій кінець”. Такими короткими словами прийняв він представителя інквізиції коли сеї появил ся у него.

Наколи Наполеона поконано, папа не мав нич пильнішого до роботи, як знову покликати сьв. трибунал до життя. Леон XIII. казав навіть збудувати нову в'язницю для єретиків, але вже проминули були часи давних жорстокостей. Революція 1848 р. отворила знова брами інквізиційних в'язниць, але коли французка армія вишпровадила папу до Риму сьв. офіціум розпочало свою діяльність з новою ревностію.

20 вересня 1810 р. увійшли італійські війська до Риму і намістник Христа стратив свою сьвіцьку власть. Італійська людність відітхнула. Є можливе, але неправдоподібне, щоби папа утримував єще до тепер єретикі суди в обсягу мурів що окружають ватиканський горбок і замикають цілу його сьвіцьку державу.

Конгреґация зложена з кардиналів для оборони чистоти віри існує до нинішнього дня, однак не можна тих кардиналів уважати за інквізиторів, бо не розпоряджають вже ані мечем ані огнем. І часи вже цілком змінили ся. Коли давнійше охочо зносили церковні кари, щоби могли повернути на лоно церкви, сьогодні багато людей добровільно і явно виступає з католицької церкви і ніхто їм сего в вольних краях заборонити не може.

Інквізиція в Німеччині.

В середних віках не заволоділа церква жадним краєм, жадним не розпоряджала з такою безглядністю, як Німеччиною. Німецький характер і німецька незгода були дуже податним матеріялом для праці курії.

Ціла махинація попівського хотіня власти і добичі була в Німеччині все в руху. І якже се стало ся, що Німеччину увільнено від інституції, при помочи котрої церква втискала ся глибоко в люд? Звідки се походить, що власне той нарід охоронив ся від інквізиції, наколи впроваджене єї видавалось так легким, а навіть конечним при насильстві того народа до терпінь і послуху. Склонність до єреси і фанатичне привязанє до католицької церкви відхиляють ся тут від себе далеко більше чим деінде. Для чого безкористно? Се питанє завдає **Adolf Hausrath** в своєї розправі о Конраді з Марбурґа.

Німеччина місце уродження значнійших реформаторів колеба всіх наук небезпечних для папства, край що належав переважно до духовних князів, представляла прецінь всякі услівя що сприяли розвоєви до інквізиторської діяльності. Не бракувало тут єретиків як рівнож представителям церкви не збувало на власти. Для чого сьв. офіціум не дійшло тут до такої власти як в других державах? Належить шукати причину в тім, що заведений суд віри в Німеччині зараз на вступі взяв ся за остро і незручно і перші кроки зробив чоловік котрий зараз в початках збудив ненависть до нової інституції.

Як вже споминали ми в попереднім розділі, прибувші з Італії проповідники казали спалити вже в р. 1212 в **Strassburgu** 80 осіб посуджених о єресь. В тім предпринятю брав участь також німецький монах, з котрого іменем вяже ся історія інквізиції в Німеччині. Не відомо чи прибув він разом з другими з Італії, чи ще передше проживав в **Strassburgu**. Яко проповідник називав ся Конрад з Марбурґа. Той монах скоро відзначив ся поміж інквізиторами, позаяк яко Німець був зазнакомлений з місцевими обставинами, цілковито незнаних для італійських монахів. Інокентий III. при загальнім хрестоноснім поході поручив йому до управи Німеччину де він розвинув свою діяльність. Їздив на мулі по цілім краю, щоби намавляти люд до хрестоносного походу і часто цілими днями люде ішли за ним щоби еще раз послухати проповіді і еще раз достушити відпусту.

Повстало сильне обуренє на його поступованя, позаяк відпусту отримувані таним коштом улегчали всякого рода преступства і злочини.

Конрад найшов поперте головно на тиринг'с'к'ім дворі. Жінка ляндр'афа звана с'в. Єлисавета повірила йому своє духове управительство і він заволод'їв нею цілковито як то-же і ляндр'афом.

Спаленє Папскої Буллі 10 Грудня, 1520 року.

Головна діяльність Конрада як інквізитора розпочала ся в р. 1224 за Григорія IX. Сей фанатичний переслідник єретиків, ущасливив інквізиторами різні часті Німеччини.

Конрадови знова призначив цілу Німеччину, як поле до діланя. Зараз в першім року понтифікату, Григорій післав йому похвальний лист за ревність в нищеню єретиків і дозволив йому добирати до сеї ціли помічників. Єретицкі едикта видані на короткий час перед тим Фридрихом II. віддавали єввіцку власть до розпорядженя інквізиторам.

Таким робом велика власть спочивала в руках Конрада і щоби єї уживати трафляло ся багато спосібности. В Німеччині було тільки ріжного рода сект що і деінде а головно в Альзациї і над Реном. Тут, до Турингії і до Гессії Конрад переніс своє поле діланя і тягнув краєм з гідним собі дворянством.

Був діяльним над Реном від року 1230 до 1233 себто до своєї смерти. Його власть так змогла ся що міг стати проти князів в краю і переслідувати їх як єретиків. Графа з Сауп оскаржено о се, що ніби мав приїхати на величезному ракови на якесь єретицке зібрание. Конрад хотів йому за се виточити процес. Справа пійшла перед синод, котрий обрадував в Моґунції в присутности короля. Тут оказалось, що єввідки зробили фалшиве зізнанє зі страху перед Конрадом, в противнім случаю могли би були за се дістати ся на костир. Остаточно витримали справу проти графа. Конрад пробував тоже зібрати хрестоносне військо, котреби сильно змушало неслухняних до уляглости.

Трагічний був кінець Конрада. В дорозі до Марбургґа близько міста, кілька лицарів напало на Конрада. Порубано його на кусники, хотя благав о житє. Число його забитих побратимів всїяко обчисляють.

Рада страбурска видала такий розказ домініканам:

“Не палити людей так скоро і без слїдства”. Відомо було, що домініканські інквізитори спонукані захланністю, спалили багато правдивих католиків, котрі навіть ніколи не чули про єресь. Отже від тої пори мали сидіти тихо в монастирах і не займати ся пііонованєм єретиків. Митрополить з Моґунції всадив у вязницю кількох членів банди Конрада.

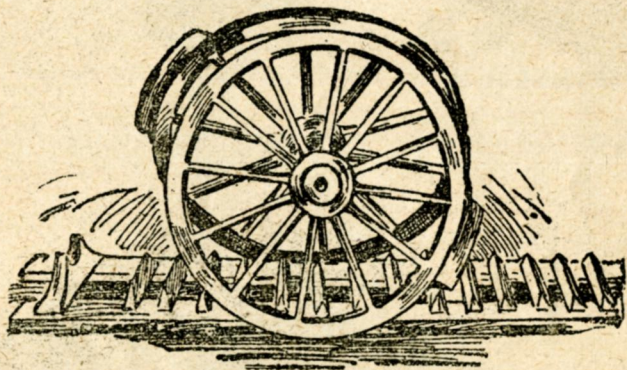
В північній Німеччині переслідованя єретиків тревали єще довго. Два побратими Конрада з Марбургґа єпископ Конрад з Niedelsheim і ляндграф з Турингії стали вірно по стороні свого іменника. Передтим ляндграф цілковито не старав ся про єретиків. Одного разу утопив ніж в тілі єр-

фуртського єпископа і зістав увільнений від баніції тільки через вступлене до монастира. Від сеї пори став він поважним католиком і ревним переслідником єретиків. Казав зрівнати зі землею єретицке село Willesborf в околиці Siegen.

Папа понав в стеклість з причини пімсти яку поповнили на Конрадї з Марбурґа і вимагав відмстити його смерть.

В листі писанім до митрополита з Моґунції і єпископа з Nidelsheim, відзиває ся о забитім тими словами: Котрийже то панський пес відстрашив страпнїйших вовків своїм гавканєм? Хто певнїйше працював для вільности церкви? Чиж він, правдивий слуга Мойсея не здмухнув злости сьвіта, як друге Єрихо?"

Колесо до котрого привязувано вязнів і кручено їх по вістрах.

Видано розказ, що в кожду неділю і сьвято у всіх церквах буде оголошувати ся баніция для мордерців Конрада і інтердикт зтяжить над кождим місцем їх побуту, поки ті рицарі не зискають абсолюції в Гимі. Наказано двом висше згаданим людям переслїдувати тих що брали участь в убійстві.

Тимчасом митрополита з Моґунції був цілком иншої думки, 2. лютого 1234 р. відбув ся в Франкфуртї з'їзд сьвіцких і духовних князїв. При тій спосібности зістали увільнені від провини і карі не тільки єретики, оскаржені Конрадом але навіть його мордерці. Як задивляли ся на замордоване Кон-

рада, доводить факт, що один єпископ освідчив публично, що Конрад з Марбурга заслужив ще на се, щоби його тепер викопати з гробу як єретика і спалити. Обуренє було так велике, що оборонцям Конрада удало ся заледви спасти жите:

Іван Гус, Чеський Реформатор.

Можна уважати за щастє для Німеччини, що Конрад зістов убитий в так короткїм часї. Через се кождому отвори-ли ся очи яку шкоду приносить нова інституція. Що діяло-би ся в Німеччинї єслиби інквізиція мала тільки часу до розпаношеня ся і до розвою систематичної діяльності? В

кождім случаю стало би ся подібно як в Іспанії, бо німецький люд був рівнож релігійний і фанатичний як і іспанський. Не було тут справді Моріносів і Маріносів, але Німець був похонійший до єреси чим Іспанець.

Завдяки розгорячкова́нню яке панувало проти Конрада в Франкфурті що правда рішили мати на оку єретиків але рівночасно припоручили осторожність поступованя з ними і три мали ся звязло приписів. На соборі скликаним митрополитом з Моґунції до тогож міста оказала ся ще більша ненависть до монашої інквізиції; рішено переслідувати помічників Конрада, рівночасно увільняючи його мордерців; вислано папі недискретну критику поступованя Конрада. Виразно зазначено, що суджене єретиків належить тільки лише до єпископів. Заказано знову понам висилати милостинців з проповідями, монастирам раджено, щоби заборонили своїм сестричкам волочити ся поза мури монастирські.

В той спосіб німецькі єпископи виповіли війну судіям єретиків. Першою причиною яка їх до сего трунула була охота тримати ся при своїй власти. Они спостерегли, що їх власть і значіне дуже утерпить, бо вже і так аж шістьох інквізиторів було призначених для самої тільки північної Німеччини; в р. 1336 тринадцять Люциферанів відразу спалено кострі.

Під кінець XIV. століття переслідовано тоже Вінклерів, котрі не хотіли признавати матер божу ані сьвятих; відкидали честь образів і почували до обовязку нищити сьвяті образи. Про пекло не хотіли тоже знати. В загалі можна їх зачислити до Вальгенів. В Strassburgu вже від давна повстала громада вінклерська, котрої трицять двох членів увязнено в р. 1400. Наложено на них ріжні кари. В початках XV. століття палили ся костри тут і там над Реном; 6 липня 1415 р. спалений зістав Іван Гус в Констанції, 1424 р. в Вормеї згинув тою самою смертю Іван з Drendorf. Петро Фурман дістав ся на костир в Speier в р. 1526, а Фридрих Райсер в Strassburgu 1458 р. Не можемо вчисляти всіх переслідовань в Німеччині, заняли би се цілі томи. Переслідованя тревали доти, доки інституція інквізиції була діяльною. Розуміє ся пізнійше не збувало на старанях запровадити в Німеччині правосильної монашої інквізиції, але надармо. Около половини XVI. століття роблено в тій цілі ста-

ране в Кольонії за згодою університету і папського нунція, однак не дійшло до нічого.

Відбитка медалю вибита на пам'ятку смерті Гуса.

Фердинанд II. (1619-1637) мав тоже охоту покликати до життя інквізицію в Німеччині і в тій цілі видав сказівки, але єпископи відмовили. І пізніше не один раз старалися заложити інквізиційний трибунал, однак без вислідку.

Інквізиція в Португалії.

Інквізиція в Португалії має більше характер борби поміж інквізиторами, що належали до домініканського закону а єзуїтами. Єзуїти, дійшли в Португалії до такої власти, як в жадній иншій державі. Легко додумувати ся що старалися они взяти в свої руки уряд інквізиційний. В Португалії було дуже багато жидів а навіть займали високі уряди. Жиди були самостійні хотя підлягали ограниченем загально пануючим в середних віках. Єще Іван II. противив ся впровадити інквізицію хотя видав дуже острі розпорядження супроти жидів. Був він надто хитрий щоби позбути ся жидів з краю; позволив навіть жидам вигнаним з Іспанії на осьмомісячний побут в Португалії. Розуміє ся треба додати що казав собі за те грубо платити, жидам не чинили нічого з почувань людскости, але в цілі користи. Около 150 тисяч жидів користаючи з позволення прибуло до Португалії. Около 600 тисяч жидівських іспанських родин дістали позволене позістати в краю коштом 600 тисяч консадо в золоті.

Решта перенесла ся на побереже Африки. Се як на ті часи гуманітарне поступованє цілковито змінило ся за Емануеля, наслідника згаданого короля, котрий обняв панованє в р. 1445. В початках його панованя здавало ся, що буде поступати єще лагіднійше чим його попередник, позаяк усунув видані тамтим всі приписи. Та однак все змінило ся наколи оженив ся з дочкою Фердинанда з Іспанії. По смерті одної взяв другу дочку за жінку. Від того часу робив він під впливом свого тестя. Вже в грудни 1446 р. видав розказ, щоби всі жиди, котрі не хочуть охрестити ся, опустили край в протягу десять місяців. В цьвітни слідуючого року розказано, щоби всім жидівским родичам, котрі виходять з краю забрати діти до десять літ, охрестити і умістити у вірних католиків в ріжних частях королівства. Одинокий порт до еміграції назначено Лізбону а двацять тисяч жидів уміщено в бараках і ужито всяких способів щоби їх навернути. Коли всі заходи не принесли жадного вислідку, вийшов новий королівський розказ, щоби охрестити всіх жидів і жидівок до до 20 року жия. По виповненю сего розказу знову непокоїли родичів і приобітцували їм звернути діти в случаю прийнятя хресту. Змушувано до навернення такими средствами як вязниця і голод.

Щоби приневолити жидів до навернення приобітцвали їм, що в протягу двацять літ новохристияни не будуть переслідувані задля єреси. Ті обітницї повторено двацять літ пізнійше з тим додатком, що навіть по тім речинци жаден єретицкий процес проти новохристиян не буде проваджений, хотяй би навіть і найшов ся обвинуватель. Рівно і маєток мав переходити на діти осуждених єретикиів, але обітницю не цілковито дотримано.

Шість літ по речинци папа Клементий VII. увільнив Івана III. наслідника Емануеля від даної обітницї і рівночасно післав інквізитора брата Diego de Silva з припорученєм устанovitи сьв. трибунал.

Людність тим часом опирала ся на свої права і в своїй наївности не хотіла признати, що папа мав право звільнити від даної обітницї. Король отже був змушений часово виречи ся заложєня суду і справу з поворотом відослав до розслідженя. Наслідник змерлого в тім часі папи зізволив на сей крок, який жадав король і Клементий VII. і призначив

в дни 23 марта 1536 р. згаданого повище брата Diego на генерального інквізитора, а трех епископів на його помічників. Рівночасно з тим в Португалії повстав сьв. трибунал, котрому наказано тримати ся загального права в провадженю процесів. В сей спосіб старали ся виробити собі полекшу в провадженю справ.

Португалія зістала поділена на поодинокі округи інквізиційні і в р. 1541 відбуло ся перше португальське auto da fe в Лізбоні. В загалі і тут інквізитори не рішили ревностю. Коли при якійсь нагоді з розказу папи Павла III. виданого з причини грошевої просьби новохристиян, отворено вязниці інквізиційні, то не менше 18 тисяч осіб отримало вільність. В р. 1559 по смерті першого генерального інквізитора король назначив яко наслідника митрополиту Генриха з Брагі, що походив з королівської родини. Сей зістав пізнійше кардиналом а в кінці королем Португалії. Зробив уклад з іспаньским генеральним інквізитором Tabera, щоби в польованю на єретиків взаїмно себе підпомагати і видавати зловлених єретиків. Коли король так як і його попередник умер без потомства, Португалія мала щастє дістатись під князя Филипа II. з Іспанії. Ледви переступив границю Португалії а вже з цілою ревностю взяв ся до укінчення інквізиційного діла.

Позаяк уряд португальського генерального інквізитора був опорожнений, Филип рішив знести сей уряд а розширити поле до діланя іспаньскому генеральному інквізиторови і в Португалії. Та проба не повела ся, позаяк людність португальська тримала ся свого права, що португальські посілости мають заряджувати собою незалежно від іспаньских.

Филип не так скоро занехав свій намір, хотів звязлійше злучити Іспанію з Португалією; своїх противників казав вимордувати. Той побожний Филип всказав на смерть два тисячі монахів і монахинь за се, що стояли по стороні його противників. Завів так страшне панованє, що були аж два замахы на жите того людского потвора. За Филипа IV. Португальчики пробували скинути іспаньське ярмо і покликали на короля князя Bragans'u. Задля сего діяльність інквізиторська ослабла і новоіменований король хотів побільшити число своїх сторонників і рішив дати жидам вільність. То рішенє сильно інквізитори поборювали і тримали сторону Іспанії знаючи, що там для них є найбільш жиру. Новий

король став ся противником інквізиції і був таким і пізнійше, коли його партія поборола іспанську.

Рік 1672 дав спосібність до нової діяльності португальським інквізиторам. В Лізбоні згинуло кілька посвячених гостей, а вину приписувано ново - християнам. Можливим є, що самі інквізитори вистроїли таку штуку щоби мати спосібність до переслідованя. В кождім случаю потравили з того скористати. Заарештовано сотки людей і піддано тортурам. Хотя переконувались що новохристияне не мали нич спільного з тою крадежею не випускали їх однак з в'язниці. Звернено ся до папи, котрий зажадав актив процесу до перегляду, то однак аж тогді дістав частину тих актив коли загрозив всечесним отцям інквізиторам екскомунікою. Король уважав сей час за найвідповіднійший щоби зажадати реформи в поступованю інквізиційнім. Не скористав однак нічого, противно стягнув на себе ненависть інквізиторів, котрі пімстили ся в той спосіб, що по смерти викопали його трупа і казали викляти в присутности його жінки.

Під кінець XVII. столітя єзуїти почали дуже енергічну роботу для з'організованя інквізиційноог трибуналу. Єзуїта Baltazar de Costa враз зі сповідником королівським Mansel'ом Fernandes'ом тоже єзуїта, були головними чинниками, котрі старали ся перепровадити ту зміну. Старали ся они з'єднати короля в той спосіб що в імени новохристиян оказали готовість виставити п'ятитисячну армію і вислати єї на свій кошт до Індії, аби отримати і розширити границю індійських посіlostий; обовязали ся тоже досилати кожного року по 1200 людей на власний кошт. Дальше обіцяли давати рікрічно по 20 тисяч ernsandos на удержанє того війська, окрім покритя коштів і вислати місіонарів і єпископів до тамтих місцевостей. З тих величезних жертв можна вносити який там панував гнет. Король був готовий прийняти дар а на віть здавало ся, що і папа згаджає ся на се. Він вислав і провадив уклади з інквізиторами через свого нунція, котрому припоручив виступити проти з'усилям інквізиторів. Се не подобало ся королеви; він жадав щоби папа писав впрост до него: папа відмовив і уклади зістали зірвані.

Тоді оба єзуїти пробували постарати ся у короля, щоби сей віддав уряд генерального інквізитора одному з братчиків законних. І се не удало ся. Домініканські інквізитори

показали свою незахвіяну власть і в коротці потім урядили урочисте auto зі 106 особами. Они чули ся так сильними, що навіть піддали ревізії королівську палату, шукаючи заказаних книжок.

Землетрус в дни 1 листопада 1855 р. обдарив вільністю значне число інквізиційних в'язнів. При тій нагоді збудена інквізиційна палата вже не була з такою величавістю відбудована. Три роки по землетрусі вигнано єзуїтів з краю і тут домінікани їх перегонили враз з інквізиторами.

Португальська інквізиція тревала аж до минувшого століття 1821 р. В тім році доперва дозволено виконувати не католицькі обряди.

Інквізиція в Англії і других країнах.

Діяльність англійської інквізиції припала за кровавих часів Марії. Скоро тільки вона засіла на англійський престол в р. 1552 не перебирала в средствах щоби витупити реформацію, яку поширав єї батько. Она була жадна крови єще перед виданєм ся; коли вийшла за іспанського короля Филипа II. жорстокість єї перейшла всякі границі. Кароль I. вже від давна мрів о тім содружестві позаяк бажав всякими средствами прилучити Англію до Іспанії. Содружество зістало заключене, хотя Мария була тетою, старшою о літ одинайцять від свого содруга. Так уложена шпекуляція не удала ся, бо содружество було бездітне і Мария померла в чотири літ по слюбі. Филип позіставив однак сліди своєї діяльності і сейчас коли прибув до Англії, почав переслідovati протестантів і костри безустанно горіли. Звірскість Марії збільшалась з кождим днем. В 1557 р. заложила она інквізицію на взір іспанської, щоби чимскорше винищити протестантів. На щастє в недовзі по тім померла і з єї смертію устали тоже переслідованя протестантів.

Як Іспанія старала ся ущасливити свої американські посілости інквізиційним трибуналом, так само Португалія докладала всїх старань для своїх земель індійских. Тут як і в Португалії історія інквізиції не є нічим иншим як безустанною колотечею і борбою домініканських інквізиторів з єзуїтами. Була се борба о власть. Місцеві єпископи сильно

попирали єзуїтів. Оба ті закони мали цілком відмінний спосіб поступованя: дипломатичні єзуїти переводили свої впливи підступом і крутими дорогами; домінікани воювали більше силою. Самий вже відмінний спосіб поступованя мусів довести до незгоди. Поступованє єзуїтів в Хинах кидає на них спеціальне сьвітло. Тут з оскарженими поступовано в

Іван Виліф.

спосіб не згідний цілком з ідеєю християнства. Єзуїта Рісеї потрафив здобути собі дуже впливове становище на пекінськїм дворі задля своїх математично - астрономічних відомостей. О скільки то було тільки можливе опирав він нау-

ку Христа на Конфуцію. Старанно оминав такі представлення річей, які би противили ся загально пануючим поглядам.

Не згадував нічого о рознятого Христа, позаяк для Китайців наука про рознятого Бога а особливо в низних клясах було недорічностю. Вони числились особливо з місцевими кастовими переконаннями, заборонили учащати низшим клясам до церков, призначених для висших каст.

І в поганьских землях які підлягали португальському правительству поставлено трибунал інквізиційний. Так званий індійський апостол Франц Ксавери, єзуїта і сьвятий католицький, доводив що без інквізиційного суду трудно обійти ся. Сьвятий той богато зробив для навернення поган. Писав він до настоятеля свого монастира, Ігнатия що нераз чув ся так умучений хрещенєм, що заледви міг рукою рушати; робив чудеса, воскресав умерших а часами уживав інквізиційних средств для побільшення стада всемогучої церкви.

В р. 1542 Франц прибув до Індії і в два роки пізнійше в порті Cochin мав нараду з генеральним індійским вікарем, яку належить уважати за вступ до залеження інквізиції в Індиях східних. Франц скаржив ся на заступників короля індійского, що сей не допомагав йому навертати невірних. Він жадав лине збруйної помочі, яко цілком природної річи, а король не хотів на се згодитись. Генеральний вікарій узнав скарги ті за слушні і удав ся на королівський двір, щоби постарати ся відкликати віцекороля. Франц післав ним лист до короля в яким просив прислати такого чоловіка, котрий би виключно старав ся о спасене душ і мав неограничену власть над всіми урядниками і тільки в той спосіб буде може уникнути всіх дотеперішних непорозумінь.

В недовзі потім скаржив ся Франц в своїм письмі до короля, що у східноіндійских землях множить ся що раз більше жидів. Яко одиноке средство уважав він завести інквізицію. Король Іван III. не відказав ся тій просьбі. Пятнайцять літ пізнійше заведено вже інквізицію завдяки стараню великого інквізитора і пізнійшого короля Генриха. В р. 1560 перший інквізитор *Allexo Diaz Fulcano* удав ся до східних Індій і поселив ся в Goa названим Римом Азії.

Португальці сейчас по заграбленю східно - індійских посілостей розпочали раптовні проби навертаня поган. При

помочи обітниць, загрозень і других средств старали ся отворити дорогу католицькій церкві. Було вже там багато християн, однак їх науґа значно ріжнила ся від науки римської церкви. Ті християне покликували ся на науку апостола Томи.

По якімсь часі єпископ з Cochin Melchior Caneiro почав переслідувати християн Томи. Забрав для своїх цілій їх церкви і кого міг хрестив по друге. Хотів усунути єпископа тих християн однак не удало ся йому. Звернув тоже шильну увагу на Жидів, котрі утікаючи перед переслідованєм масами прибували тут з Європи. Перший виступ сьвятого трибуналу був ражучий. Не хотіли дати ся випередити своїм товаришам у ви лінії. Мешканці побережа були в недозві завойовані і змушені узнавати виспість папи і всего що відносить ся до него, Мешканці гір заховали свою незалежність і не узнали папу за найвисшу голову. В сей спосіб громада християн Томи зістала роздвоєна; одна звязана з Римом, друга — цілком незалежна. Перша два рази більша від другої.

Коротка історія “Сьвятої Інквізиції” показує нам наглядно, як католицька церква розуміє ідею Великого Учителя любови і прямувала цілком противною дорогою. Нищила огнем і мечем в старім і новім сьвіті народи, котрі не вірили так як они. Витинала цілі міста і околиці, як тоже палила одиниці скоро падало підозрінє, що ті міста і околиці ті одиниці відмінно думали, як католицька церква наказувала.

В тих отже часах, ціла вартість чоловіка спочивала на тім, як і в що вірить, а одинокою заслугою його була зверхна формалістична віра і ті два найцінніші цьвіти людського чутства почали вянути, загибати. Любов уступала місце жорстокости, які переходили всяке понятє; милосерде, утіхам-радощам в хвилях найбільших тершінь людских, на яких згадку ще і тепер завмирає дух у грудях.

Чоловік став ся гіршим і страшнішим всякого кровожадного звїряти. Тигр і гиєна після заспокоєня голоду по-важно відходять від останків недоїджених своїх жертв.

Люде позіставали при вирізаних трунах, або звуглених кострах, знущаючись над ними для побільшеня своєї радости, сьміваючи — а радше вшючи з вдоволеня.

Страшні і жорстокі ті часи тревали не рік, не два а кільканайцять століть.

Сьогодні минули вже інквізиційні часи; ніхто не може бути спалений задля своїх релігійних переконань.

Все таки в цілковитім спокою не полишає ся еще і тепер “єретиків”. Нетерпимість свободи віри еще тепер лишає по собі сліди, хотя не огнем і мечем, але більше “цивілізованим” способом.

102m
2061726

2.061.726

70